

บทที่ 3

การเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทยสมัยฟื้นฟูประเทศหลังสงคราม

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง สภาพบ้านเมืองได้รับความเสียหายจากพิษภัยของสงครามอย่างมากมาช จึงต้องเร่งพัฒนาฟื้นฟูประเทศในหลายด้าน รวมทั้งการขอรับความช่วยเหลือจากนานาประเทศ เป็นเหตุให้มีการปรับปรุงนโยบายทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และข้อกฎหมายของประเทศเพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทั่วไปและเป็นที่ยอมรับของต่างประเทศ แม้จะมีการปรับปรุงนโยบายภายในประเทศดังกล่าวก็ตาม แต่ปัญหาการจำกัดสิทธิสตรียังปรากฏให้เห็นอยู่ในสังคมไทย ประกอบกับแนวโน้มนโยบายที่เอื้อหนุนให้เกิดการตื่นตัวเรียกร้องสิทธิสตรีขึ้นอีกครั้ง ซึ่งการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีสมัยฟื้นฟูประเทศหลังสงครามนี้มีวิธีการดำเนินงานที่น่าสนใจและยังเป็นการปูทางไปสู่การเรียกร้องสิทธิสตรีในวงกว้างต่อไป

สถานภาพของสตรีในช่วงหลังสงคราม

สภาพทั่วไปของสตรีสมัยฟื้นฟูประเทศหลังสงครามนี้ สังคมยังคงคาดหวังให้สตรีดำรงบทบาทการเป็นแม่และเมียที่ดี นอกจากนี้ยังส่งเสริมสตรีให้ออกมาทำงานนอกบ้าน แต่การส่งเสริมดังกล่าวมิได้มุ่งหวังให้สตรีออกมาทำงานประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว หากแต่ต้องการให้สตรีทำงานในลักษณะของงานสังคมสงเคราะห์ ช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้เดือดร้อน ด้อยโอกาสทางสังคม หรือเป็นงานเพื่อส่งเสริมหน้าที่การงานของชาย ดังคำสัมภาษณ์ของ คุณหญิงจันทน์ สันตะบุตร อดีตสมาชิกสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงและนายกสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ระหว่าง

พ.ศ. 2516-2522 ซึ่งกล่าวถึง สาเหตุที่ได้มาทำงานด้านสังคมสงเคราะห์กับ
สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงครั้งแรกว่า

ดิฉันไม่เคยนึกถึงสโมสรวัฒนธรรมหญิงเลย ถูกบังคับให้เข้าทำงาน
ด้านนี้ในฐานะเป็นภรรยาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวงมหาดไทย
อยู่นิ่งไม่ได้ ต้องมาก็เลยไป เป็นเรื่องไม่ได้สมัครใจแต่แรก¹

ข้อจำกัดสิทธิสตรี มิใช่เพียงแต่ค่านิยมทางสังคมเท่านั้น หากแต่ข้อกำหนด
ซึ่งเป็นรูปธรรมชัดเจน ก็ยังเป็นสิ่งที่จำกัดสิทธิของสตรีด้วยเช่นกัน กล่าวคือ กฎหมาย
ที่ใช้อยู่ในสังคมไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีบางมาตราที่ควรจะได้รับแก้ไข
นอกเหนือจากข้อกำหนดที่ได้รับการแก้ไขให้สิทธิทางการเมือง การเลือกตั้ง สิทธิใน
การจัดการทรัพย์สินส่วนตัว สิทธิการแบ่งสินสมรสเสมอภาคกัน ให้ชายมีภรรยาที่ถูกต้อง
ตามกฎหมายได้เพียงคนเดียวดังกล่าวมาแล้ว ข้อกำหนดที่แสดงถึงความไม่เสมอภาค
ระหว่างเพศที่ยังคงดำรงอยู่สืบเนื่องมาถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะ
กฎหมายครอบครัว เช่น

ประการแรก กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา มี
ข้อจำกัด อำนาจในการจัดการทำนิติกรรมเกี่ยวกับสินบริคณฑ์ หรือจะทำกิจการค้าขาย
อันใดอันหนึ่ง ต้องได้รับการยินยอมจากสามี ในมาตรา 38 ความว่า ". . .หญิงมี
สามีถ้ามิได้รับอนุญาตของสามีหาอาจทำการอันหนึ่งอันใดที่จะผูกพันสินบริคณฑ์ได้ไม่
การใดอันกระทำการลงฝ่าฝืนบทบัญญัติอันนี้ ท่านว่าเป็นโมฆียะ"²

¹สัมภาษณ์ คุณหญิงจันทน์ สันตะบุตร, นายกสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย
ระหว่างพ.ศ. 2516-2522, วันที่ 10 สิงหาคม 2538.

²นคร พจนวรวงษ์, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับสมบูรณ์ บรรพ
1-6, หน้า 8.

ประการที่สอง กฎหมายเกี่ยวกับการหย่า มีข้อจำกัดสิทธิการฟ้องหย่าของสตรีในกรณีที่สามีไปมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่น ไม่เป็นเหตุให้สิทธิแก่ภรรยาฟ้องหย่าได้ ในขณะที่กฎหมายระบุให้สิทธิแก่ชายฟ้องหย่าได้ หากภรรยามีชู้ ในมาตรา 1500 คดีฟ้องหย่า นั้นถ้า ". . . ภรรยามีชู้ สามีฟ้องหย่าได้. . ." ³

นอกจากนี้ยังมีกฎหมายในด้านการประกอบอาชีพของสตรี โดยเฉพาะสิทธิในการเข้ารับราชการ แม้ว่าในระยะแรกมีการจำกัดสิทธิสตรีไว้มากกว่าชาย คือ กฎหมายจะกำหนดมิให้สตรีเข้ารับราชการในบางตำแหน่งได้ แต่มิได้ห้ามบุรุษเข้ารับราชการในบางตำแหน่ง จนในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการรับรองความสามารถในการทำงานของสตรีเท่ากับชาย โดยมีพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนกำหนดอัตราเงินเดือนข้าราชการสตรีเท่ากับข้าราชการชาย ดังปรากฏว่า มีแพทย์หญิง อาจารย์หญิง หัวหน้าแผนกหญิง ได้รับราชการและรับเงินเดือนในอัตราเดียวกับข้าราชการชาย ⁴ ในปี พ.ศ. 2495 และประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497 มีการจำกัดห้ามมิให้บุรุษเข้ารับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนในบางตำแหน่ง เหมือนกับการห้ามสตรีมิให้เข้ารับราชการในบางตำแหน่ง รวมทั้งมีการยกเลิกพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2485 และประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2497 ซึ่งยินยอมให้สตรีเข้ารับราชการเป็นข้าราชการตุลาการได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามแม้จะมีการแก้ไขให้สิทธิสตรีสามารถทำงานเป็นข้าราชการพลเรือนและข้าราชการตุลาการดัง

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 298.

⁴ รวง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, หน้า 191-192.

กล่าวแล้ว แต่ยังมีกฎกระทรวงบางประการที่คงจำกัดสิทธิในการทำงาน การประกอบอาชีพของสตรีในบางตำแหน่ง อาทิ

- กระทรวงกลาโหม มีระเบียบกำหนดให้ นายทหารหญิงได้รับยศสูงสุดแก่นายพันโทเท่านั้น
- กระทรวงมหาดไทย มีระเบียบห้ามสตรีเข้ารับราชการในตำแหน่งข้าราชการอัยการ และการห้ามแต่งตั้งสตรีเข้ารับราชการบางตำแหน่งในกรมการปกครอง
- กระทรวงยุติธรรม เปิดโอกาสให้สตรีเป็นผู้พิพากษาได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและเยาวชนเท่านั้น
- กระทรวงการต่างประเทศ กำหนดระเบียบในการขอหนังสือเดินทางไปต่างประเทศของหญิงมีสามี ต้องได้รับความยินยอมจากสามีก่อน

จะเห็นได้ว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสตรีที่ใช้อยู่ในช่วงฟื้นฟูประเทศหลังสงคราม (พ.ศ. 2489-2500) นั้น ยังมีกฎหมายบางมาตราที่ยึดถือใช้หลักปฏิบัติสืบทอดมาจากกฎหมายเดิม แม้ว่าจะมีกฎหมายบางฉบับได้รับการแก้ไขแล้ว เพื่อให้สิทธิแก่สตรีเพิ่มขึ้นทั้งในด้านครอบครัว และการทำงาน การประกอบอาชีพ แล้วก็ตาม แต่ยังคงมีกฎหมายอีกหลายมาตรา โดยเฉพาะในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 และ บรรพ 6 ที่สตรียังถูกจำกัดสิทธิบางประการ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการประกอบอาชีพเท่าเทียมกับชายในทุกตำแหน่ง สิทธิในการดูแลทรัพย์สินของหญิงมีสามี สิทธิในครอบครัว เป็นต้น การจำกัดสิทธิสตรีดังกล่าวทำให้เกิดกระแสแนวความคิดเรื่องความไม่เสมอภาคระหว่างเพศขึ้น และมุ่งให้มีการแก้ไขให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เพื่อความเสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างเพศในสังคมไทย

ปัจจัยที่เกื้อหนุนการเรียกร้องสิทธิสตรี

นโยบายของรัฐบาลสมัยฟื้นฟูประเทศหลังสงคราม มีส่วนในการสนับสนุนให้เกิดการดำเนินงานเพื่อศึกษาประเด็นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสตรีโดยเฉพาะประเด็นด้านความไม่เสมอภาคระหว่างเพศจนกลายเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิสตรีครั้งใหม่ภายหลังจากที่การเคลื่อนไหวได้ซบเซาไปชั่วระยะหนึ่งก่อนสงครามยุติ การเรียกร้องสิทธิสตรีครั้งใหม่นี้เกิดขึ้นมาเนื่องจากปัจจัยเกื้อหนุน 2 ประการ คือ แรงผลักดันภายนอกประเทศที่ส่งผลให้รัฐบาลไทยต้องหันมาสนใจประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสตรีมากขึ้นและแสดงท่าทีที่จะรับฟังข้อเรียกร้องของสตรี และสถานการณ์ภายในประเทศ การดำเนินนโยบายบริหารประเทศของรัฐบาลเอง ซึ่งปัจจัยทั้งสองนี้มีรายละเอียดน่าสนใจดังนี้

1. องค์การสหประชาชาติกับการส่งเสริมสถานภาพสตรี

ในการเรียกร้องสิทธิสตรีของไทยนั้น มักจะมีการกล่าวอ้างว่าเหตุที่ทำการเรียกร้องสิทธิสตรีนั้นก็เพื่อให้มีการแก้ไขกฎหมายให้สอดคล้องกับกฎบัตรสหประชาชาติ ดังเช่นในการทำบันทึกของสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อยื่นข้อเสนอขอแก้ไขกฎหมายบางประการต่อสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2499 ก็ได้กล่าวว่า

สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงได้พิจารณา เห็นว่า บัดนี้ประเทศไทย เป็นภาคีของสหประชาชาติ ยินยอมรับข้อตกลงต่างๆ อันเกี่ยวกับ สิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีแล้ว จึงสมควรที่จะมีการพิจารณาบท

กฎหมายส่วนที่ยังไม่สอดคล้องต้องกับอุดมการณ์ขององค์การสหประชาชาติ^๕

และในบันทึกถึงนายกรัฐมนตรี เพื่อขอแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บางมาตราเมื่อวันที่ 5 มกราคม 2513 ได้กล่าวว่า

สิทธิมนุษยชน สิทธิของสตรี และสิทธิของเด็กตามกฎหมาย สหประชาชาตินั้น ประเทศที่เป็นสมาชิกทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทยได้รับรองสนับสนุนอยู่แล้ว จึงเป็นกาลเวลาอันสมควรที่จะได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายของไทยให้สอดคล้องกับกฎบัตรสหประชาชาติที่กล่าวนี้ด้วย. . .^๖

จากเอกสารเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า กฎบัตรสหประชาชาติมีส่วนส่งผลให้เกิดข้อเรียกร้องในด้านสิทธิสตรีขึ้น จึงควรจะมาพิจารณาในรายละเอียดและข้อผูกพันที่มีต่อประเทศไทยด้วย

องค์การสหประชาชาติได้รับการก่อตั้งอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2488 โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ เพื่อการดำรงและรักษาไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงของโลก ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา องค์การสหประชาชาติได้เป็น

---

^๕ สุภัทรา สิงหลกะ, เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสตรี (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2535), หน้า 275.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

เวทีการเจรจาระหว่างประเทศที่สำคัญที่เปิดโอกาสให้ประเทศสมาชิกทั้งประเทศใหญ่และประเทศเล็ก ประเทศร่ำรวยและประเทศยากจน แสวงหาหนทางระงับข้อพิพาทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยสันติวิธี จัดระเบียบและวางบรรทัดฐานความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ตลอดจนส่งเสริมความร่วมมือในด้านต่าง ๆ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองและคุณภาพชีวิตที่ดีของชาวโลก⁷ สมาชิกของสหประชาชาติมี 2 ประเภทคือ⁸

1. สมาชิกเริ่มแรก ได้แก่ รัฐที่ร่วมในการประชุมสหประชาชาติที่นครซานฟรานซิสโก เมื่อ ปี พ.ศ. 2488 หรือได้ลงนามในปฏิญญาสหประชาชาติลงวันที่ 1 มกราคม 2485 และได้ลงนามในกฎบัตรและได้ให้สัตยาบัน อันประกอบด้วยสมาชิกทั้งหมด 51 ประเทศ

2. สมาชิกที่ได้รับการคัดเลือกภายหลัง คือรัฐที่ได้รับการคัดเลือกเข้าเป็นสมาชิกตามกฎบัตรข้อ 4 ซึ่งบัญญัติว่า สมาชิกภาพในสหประชาชาติเปิดให้แก่รัฐที่รักสันติทั้งปวง ซึ่งรับพันธกรณีที่บัญญัติไว้ในกฎบัตรและตามความเห็นขององค์การ รัฐนั้นสามารถและเต็มใจที่จะปฏิบัติตามพันธระในกรณีเหล่านี้

สำหรับประเทศไทยก็มีความประสงค์ที่จะสมัครเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติด้วยเช่นกัน โดยให้นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยในขณะนั้น มีหนังสือถึงนายทริกเวลี (Trigvely) เลขาธิการสหประชาชาติ แจ้งความจำนงในนามของประชาชนและรัฐบาลไทยซึ่งพร้อมที่จะปฏิบัติตามพันธระต่าง ๆ ที่กฎบัตรกำหนดไว้สำหรับการเข้าเป็นสมาชิก และยังได้อ้างว่า

⁷มานพ เมฆประยูรทอง, องค์การสหประชาชาติ (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2533), หน้า 1.

⁸ไมตรี จุลดุษย์, ประเทศไทยกับสหประชาชาติ (กรุงเทพฯ: สัตยการพิมพ์, 2509), หน้า 8.

ประเทศไทยเคยเป็นสมาชิกเริ่มแรกของสันนิบาตชาติ และตลอดระยะเวลาที่เป็นสมาชิกก็ได้ปฏิบัติตนในฐานะที่เป็นสมาชิกที่ซื่อตรงและยึดมั่นในหลักการของสันนิบาตชาติอย่างจริงใจมาแล้ว^๑

เหตุผลสำคัญที่รัฐบาลไทยพิจารณาเห็นว่าประเทศไทยจำเป็นต้องเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาตินั้น นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยในสมัยนั้น ได้ชี้แจงว่า ประเทศไทยเป็นประเทศเล็ก เพื่อความมั่นคงของไทยจึงจำต้องแสวงหาที่พึ่งเพื่อความปลอดภัย หลักประกันที่ดีคือสหประชาชาติ ซึ่งถือความเสมอภาคเท่าเทียมกันของประเทศสมาชิกและถือหลักการที่เข้าเป็นสมาชิกได้ก็เป็นการยืนยันรับรองฐานะเอกราชของไทยอีกครั้งหนึ่ง เพื่อประโยชน์ของประเทศไทยในอันที่จะได้รับความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมจากองค์การสหประชาชาติและเพื่อแสดงให้เห็นว่าเราอยากร่วมมือในการสร้างสันติภาพและความมั่นคงของโลกอย่างแท้จริง^{๑๐} ในที่สุดประเทศไทยก็ได้เข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ ลำดับที่ 55 เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2489^{๑๑} หลังจากไทยยอมเสียผลประโยชน์บางประการแลกเปลี่ยนในด้านการเมือง เพื่อการรับรองจากมหาอำนาจทั้ง 5 กล่าวคือ ทางอเมริกาไม่ถือว่าไทยเป็นศัตรูและยังช่วยเหลือไทยให้พ้นจากการบีบคั้นของอังกฤษด้วย ส่วนอังกฤษนั้น รัฐบาลไทยยอมคืนดินแดน เสียข้าวและให้สิทธิพิเศษบางประการในการเซ็นสัญญาทำกับอังกฤษ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

^{๑๐} มานพ เมฆประยูรทอง, "สหประชาชาติและผลประโยชน์ของประเทศไทย," ในเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับสหประชาชาติ (กรุงเทพฯ: เทคนิค 19, 2532), หน้า 80-81.

^{๑๑} ไมตรี จุลดุษย์, ประเทศไทยกับสหประชาชาติ, หน้า 1.

เมื่อ 1 มกราคม 2489¹² ทางฝรั่งเศสยังถือว่าอยู่ในสถานะสงครามกับประเทศไทย จนกว่าประเทศไทยจะคืนดินแดนที่ได้รับตามอนุสัญญาสันติภาพกรุงโตเกียวให้แก่จีน ในที่สุดไทยจึงเจรจาตกลงและร่วมลงนามระงับข้อขัดแย้งกับฝรั่งเศสที่กรุงวอชิงตันเป็นผลสำเร็จ เมื่อ 17 พฤศจิกายน 2489¹³ ฝรั่งเศสจึงเปลี่ยนท่าทีมาสนับสนุนการเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติของไทย ทางจีนคณะชาติรัฐบาลไทยก็ได้ทำสัญญาเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตและให้สิทธิหลายอย่างคืนแก่คนจีน ทางรัสเซียนั้นได้ขอให้มีการแลกเปลี่ยนผู้แทนทางการทูตกันและต่อมาก็ได้ขอให้รัฐบาลไทยยกเลิกกฎหมายคอมมิวนิสต์อีก โดยอ้างว่าขัดต่อปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เมื่อไทยได้ดำเนินการตามข้อเรียกร้องเหล่านี้จึงรับการพิจารณาเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์¹⁴

ในเรื่องเกี่ยวกับการยกระดับสถานภาพของสตรีนั้น ทางสหประชาชาติก็มีการหยิบยกเรื่องเกี่ยวกับสตรีขึ้นมาพิจารณา จุดประสงค์สำคัญคือ ต้องการยกระดับให้สตรีมีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกับชายในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เรื่องนี้ดำเนินไปเป็นผลสำเร็จ จึงมีการจัดตั้ง "คณะกรรมการว่าด้วยสถานภาพของสตรี"

¹² ธงชัย พึ่งกันไทย, "ลัทธิคอมมิวนิสต์และนโยบายต่อต้านของรัฐบาลไทย พ.ศ. 2468 - 2500," (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521), หน้า 220.

¹³ กนต์ธีร์ ศุภมงคล, "เรื่องประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ," เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับสหฯ (กรุงเทพฯ: เทคนิค 19, 2532), หน้า 13-17.

¹⁴ ธงชัย พึ่งกันไทย, "ลัทธิคอมมิวนิสต์และนโยบายต่อต้านของรัฐบาลไทย พ.ศ. 2468 - 2500," หน้า 220-226.

ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2489¹⁵ เพื่อเป็นองค์กรกลางระดับโลกในการเสนอข้อชี้แนะด้านความเสมอภาคแก่สตรีทั้งในทางกฎหมายและในทางปฏิบัติ

ต่อมาเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2491 องค์การสหประชาชาติโดยมติของสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ ได้ออกปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน บัญญัติในข้อ 2 ว่า "ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพที่กล่าวในปฏิญญานี้ โดยไม่มีการแบ่งแยกใด ๆ ไม่ว่า ชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความเชื่อทางการเมือง ความเชื่ออื่น ๆ ที่มาแห่งเชื้อชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือฐานะอื่น¹⁶ อันเป็นการรับรองว่าหญิงและชาย ต่างก็เป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันในเกียรติและสิทธิ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างใด ๆ รวมถึงความแตกต่างในทางเพศด้วย¹⁷ ต่อมาทางสหประชาชาติได้ออกอนุสัญญาขึ้น 2 ฉบับ คือ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางการเมืองและอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ เพื่อเป็นการเพิ่มข้อผูกพันให้แก่ประเทศภาคีสมาชิกทั้งหลาย ในการนำหลักความเสมอภาคในสิทธิของบุรุษและสตรีดังกล่าวไว้ในปฏิญญามาให้ปฏิบัติในขณะนั้นประเทศไทยได้ร่วมลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางการเมืองด้วยเมื่อ พ.ศ. 2497 โดยที่อนุสัญญาดังกล่าวมีบทรับรองว่า ทุกคนมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศของตนโดยตรงหรือทางอ้อม โดยผู้แทนที่ได้รับเลือกโดยเสรีและมีสิทธิที่จะทำงานสาธารณะในประเทศของตนโดยเท่าเทียมกัน และโดยความปรารถนาที่จะทำให้สถานะของบุรุษและสตรีเท่าเทียมกันในการได้รับและใช้สิทธิ

¹⁵ สุภัทรา สิงหลกะ, เรื่องสตรีไทย, หน้า 208.

¹⁶ พิชัยศักดิ์ ทรยางกูร, "สิทธิสตรี คำตอบที่ยังต้องการคำถาม," อักษร-ศาสตร์วิจารณ์ 2 (8 มกราคม 2518): 7-43.

¹⁷ มาลี พฤษพงษ์สวัสดิ์, สตรีกับกฎหมาย, คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2525, หน้า 3.

ทางการเมือง ตามบทบัญญัติของกฎบัตรสหประชาชาติ และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน¹⁸

ทั้งนี้ เป็นมาตรการของสหประชาชาติที่ทำให้หลักการของปฏิญญาสากลแต่ ละฉบับบังเกิดผลอย่างจริงจังต่อประชาชนในแต่ละประเทศ เพราะในทางปฏิบัติ นั้น เมื่อประเทศสมาชิกใดลงคะแนนเสียงสนับสนุนการออกปฏิญญาหรือให้สัตยาบันต่อ ปฏิญญาหรืออนุสัญญาฉบับใดฉบับหนึ่งแล้ว ประเทศนั้นก็มีความผูกพันที่จะต้องปรับปรุง แก้ไขหรือยกเลิกกฎหมาย หรือโดยสรุปว่า "จัดทำกฎหมาย" ภายในประเทศของตน เพื่อให้สอดคล้องกับอนุสัญญาที่ได้ลงนามรับรอง

ดังนั้นเมื่อประเทศไทยได้ร่วมลงนามรับรองอนุสัญญาดังกล่าวแล้วก็มีภาระ ผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามข้อตกลงของสหประชาชาติ จึงเป็นเหตุให้ จอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการชั้นชุดหนึ่งคือ คณะกรรมการชำระสะสางประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในปี พ.ศ. 2498¹⁹ เพื่อให้จัดการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้สอดคล้องเข้ากับปฏิญญาสากล ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยคณะกรรมการทั้งหญิงและชาย เข้าร่วมการพิจารณา

¹⁸ สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย, เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพ แห่งสตรี, หน้า 104.

¹⁹ สุภัทรา สิงหลกะ, สิทธิสตรี : ประวัติและวิวัฒนาการของการเรียกร้องสิทธิสตรีไทย (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2525), หน้า 18.

จะเห็นได้ว่าจากแรงบีบคั้นของปัจจัยภายนอกผลักดันให้รัฐบาลต้องหันมาให้ความสนใจต่อประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสตรีมากขึ้น เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลให้สตรีบางส่วนเห็นเป็นโอกาสอันดีและเงื่อนไขที่เหมาะสมในการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิสตรีต่อทางฝ่ายรัฐบาล ซึ่งทางรัฐบาลเองก็มีแนวโน้มที่จะโอนอ่อนผ่อนตามข้อเรียกร้องของสตรีเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายขององค์การสหประชาชาติดังกล่าว

2. นโยบายภายในประเทศ

การปรับปรุงนโยบายทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา และกฎหมาย ในระหว่าง พ.ศ. 2489-2500 นั้น ล้วนแล้วแต่มีส่วนเกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อสภาพการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนโดยทั่วไป สำหรับสตรีเองซึ่งเป็นประชากรส่วนหนึ่งของประเทศก็ได้รับผลกระทบจากการปรับปรุงนโยบายต่าง ๆ เหล่านั้นเช่นกัน และมีส่วนทำให้เกิดกระแสแนวความคิดที่จะศึกษาปัญหาของสตรีจนนำไปสู่กระแสการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิสตรีขึ้นในสังคมไทย ภายหลังจากที่การเคลื่อนไหวในเรื่องของสตรีต้องหยุดชะงักลงไประหว่างเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น

2.1 นโยบายทางการเมือง

การเมืองในประเทศไทย กลุ่มผู้มีอำนาจที่ขึ้นมาบริหารประเทศ แบ่งออกได้เป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายพลเรือน และฝ่ายทหาร ซึ่งจะสลับเปลี่ยนกันขึ้นมาใช้อำนาจตามสถานการณ์ภายในประเทศว่าใครจะสูญเสียอำนาจให้แก่ฝ่ายใด การเมืองภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงก็เช่นกัน เริ่มต้นจากการสูญเสียอำนาจของฝ่ายทหารให้แก่ฝ่ายพลเรือนจากการดำเนินนโยบายเข้าข้างฝ่ายญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้ อย่างไรก็ตามฝ่ายพลเรือนรักษาอำนาจของตนไว้ได้เพียงระยะสั้น ๆ เท่านั้นก็เกิดการยึดอำนาจโดยกองทัพบกในวันที่

8 พฤศจิกายน 2490 ทำให้ฝ่ายทหารภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับเข้ามามีอำนาจทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง แต่การยึดอำนาจครั้งนี้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้นายควง อภัยวงศ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะราษฎรขึ้นมำดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไปก่อนด้วย จอมพล ป. เกรงว่าหากกลับเข้าสู่อำนาจเร็วเกินไปจะทำให้นานาชาติประเทศ โดยเฉพาะมหาอำนาจตะวันตกอย่างสหรัฐอเมริกาและอังกฤษไม่รับรองฐานะของรัฐบาล เนื่องจากจอมพล ป. ยังถูกมองว่าเป็นอาชญากรสงคราม²⁰ อย่างไรก็ตามนายควง อภัยวงศ์ ก็ถูกบังคับให้ออกจากตำแหน่งในปี พ.ศ. 2491 ซึ่งขณะที่ทำการยึดอำนาจได้อ้างว่าคณะรัฐบาลของนายควงไม่สามารถแก้ไขปัญหาค่าครองชีพได้ ดังนั้น จอมพล ป. จึงขึ้นดำรงตำแหน่งแทน นับเป็นจุดเริ่มต้นอำนาจเผด็จการของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นเวลายาวนานเกือบ 10 ปี จนกระทั่งถูกยึดอำนาจโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2500

การดำเนินนโยบายบริหารประเทศภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่วนใหญ่จะเป็นการดำเนินนโยบายกวาดล้างกลุ่มที่เป็นปรปักษ์ต่อฝ่ายรัฐบาล ทั้งนี้เนื่องจากฝ่ายพลเรือนที่สูญเสียอำนาจทางการเมืองพยายามที่จะโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม หลายครั้งด้วยกัน อาทิ "กบฏนายพล" หรือ "กบฏ 1 ตุลาคม" ในพ.ศ. 2491 "กบฏวังหลวง" ใน พ.ศ. 2492 "กบฏแมนฮัตตัน" ในพ.ศ. 2494 ส่วนนโยบายที่เกี่ยวกับสตรี นั้น จอมพล ป. ยัง

---

²⁰ คณินนิตย์ ตั้งใจตรง, "ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2516-2519 : ศึกษากรณีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530) หน้า 18.

คงเห็นความสำคัญที่จะส่งเสริมสตรีให้เป็นแม่ และเมียที่ดี โดยการสนับสนุนให้สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมกับการกิจการของสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงและส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ของสตรี นอกจากนี้ยังมีการดำเนินนโยบายขอความช่วยเหลือสนับสนุนจากต่างประเทศ โดยเฉพาะจาก สหรัฐอเมริกา ทั้งทางด้านอาหาร ตำรวจ และทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยสถานการณ์อิทธิพลของภักคคอมมิวนิสต์ที่กำลังคุกคามภูมิภาคเอเชียในขณะนั้น จากการทำพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศจีนนำโดยเหมา เจ๋อตุงยึดอำนาจได้จากรัฐบาลก๊กมินตั๋งในเดือนตุลาคม 2492 ทำให้เกิดกระแสการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย ประกอบกับทางสหรัฐมีนโยบายต่อต้านการรุกรานของลัทธิคอมมิวนิสต์อยู่แล้ว รัฐบาลไทยจึงขอความช่วยเหลือเพื่อสกัดกั้นการขยายตัวของพรรคคอมมิวนิสต์ และยังเป็นการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองให้แก่รัฐบาลอีกด้วย เห็นได้ชัดจากการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ในพ.ศ. 2495 [พระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์มีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2476 โดยพระยามโนปกรณนิติธาดา พิจารณาว่าเค้าโครงเศรษฐกิจที่นายปรีดี พนมยงค์ เสนอมานั้นน่าจะเป็นชนวนที่จะให้ลัทธิคอมมิวนิสต์แพร่ขยายขึ้นในประเทศไทย และมีการแก้ไขเพิ่มเติมอีก เมื่อ พ.ศ. 2478 ต่อมา มีการยกเลิกไปในสมัยของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ใน พ.ศ. 2489] มีการสั่งจับบรรดานักการเมือง นักเขียน นักศึกษา ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ ทหาร โดยการตั้งข้อหาเป็นคอมมิวนิสต์ นับเป็นเครื่องมือในการขู่หรือปราบปรามฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล เพื่อทำให้อำนาจของรัฐบาลเข้มแข็งขึ้น

อย่างไรก็ตามต่อมาได้เกิดความขัดแย้งภายในกลุ่มของรัฐบาล ระหว่างฝ่ายตำรวจภายใต้การนำของ พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ กับฝ่ายทหารภายใต้การนำของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สร้างความไม่พอใจแก่ประชาชน ดังนั้นเพื่อเสริมฐานะทางการเมืองที่กำลังเสื่อมลงของจอมพล ป. จึงอนุญาตให้มีการอภิปรายทางการเมืองคล้ายกับการไฮด์ปาร์ค ซึ่งจอมพล ป. ได้พบเห็นเกิดความประทับใจการแสดงความคิดเห็น การถกเถียงกันในที่สาธารณะของชาวตะวันตกในครั้ง

ที่เดินทางรอบโลกใน ปี พ.ศ. 2493 อีกทั้งยังสนับสนุนให้ผ่านกฎหมายเพื่อให้
มีพรรคการเมือง ลดอายุผู้มีสิทธิเลือกตั้งให้เหลือ 20 ปี และยกเลิกเงื่อนไขหรือ
คุณสมบัติเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมดเพื่อจะได้มีผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งจำนวน
มาก ในการเลือกตั้งที่จะจัดให้มีขึ้นใน พ.ศ. 2500²¹

2.2 นโยบายการศึกษา

นับตั้งแต่มีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2475

เปิดโอกาสให้มีความเสมอภาคทางการศึกษาทั้งหญิงและชายทุกคนโดยไม่จำกัดชาติ
ศาสนา ทุกคนต้องเรียนขั้นต่ำสุดจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และสามารถเรียนได้จนถึง
ชั้นปริญญาในระดับอุดมศึกษา ทางรัฐบาลได้ให้การสนับสนุนโดยการจัดตั้งมหาวิทยาลัย
เพิ่มขึ้น เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ในปี พ.ศ. 2477 มหาวิทยาลัย-
แพทย์ศาสตร์ [ได้รับการสถาปนาเป็นมหาวิทยาลัยมหิดล ในปี พ.ศ. 2512] ใน
พ.ศ. 2486 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2486 เป็นต้น เป็นการเปิดโอกาส
ให้สตรีสามารถเลือกเข้าศึกษาต่อสาขาต่าง ๆ ที่เปิดสอนในแต่ละมหาวิทยาลัยได้
มากขึ้น ดังจะเห็นได้จากตารางที่ 2 แสดงถึงความสนใจของสตรีในการเข้าศึกษา
ต่อในระดับอุดมศึกษาตามคณะต่าง ๆ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็น
มหาวิทยาลัยแห่งแรก ปรากฏว่ามีสตรีสำเร็จการศึกษารุ่นแรกในสาขาวิชาหลาย
ด้านด้วยกัน

อย่างไรก็ตามระบบการศึกษาของไทยมุ่งเน้นที่จะผลิตบุคลากรออกมาเพื่อ
เข้ารับราชการตามค่านิยมเดิมที่เชื่อว่า การรับราชการจะทำให้สามารถเลื่อนฐานะ

---

²¹ ลิขิต ชีร์เวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย (กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535), หน้า 145.

ทางสังคมได้ มีอำนาจวาสนา คนยกย่อง เคารพนับถือ ดังนั้นสาขาวิชาที่สตรีสนใจ
 เข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษามหาวิทยาลัยจึงเป็นสาขาที่สามารถเข้าทำงานใน
 ระบบราชการได้ และยังเป็นสาขาวิชาที่มีความเกี่ยวข้องกับงานในหน้าที่ของสตรี
 ด้วย ดูได้จากตารางที่ 3-6 แสดงถึงจำนวนบัณฑิตสตรีในแต่ละมหาวิทยาลัย ส่วน
 ใหญ่ สตรีให้ความสนใจกับคณะที่เปิดสอนวิชาที่เหมาะสมกับสตรีอย่างคณะอักษร
 ศาสตร์ ครุศาสตร์ พาณิชยศาสตร์การบัญชี แม้ว่าในคณะบัญชีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 จะมีนักศึกษาชายมากกว่านักศึกษาหญิง แต่ก็ไม่ได้มีจำนวนที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้
 ชัด เมื่อเทียบกับคณะพาณิชยศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตามปีใน
 คณะบัญชีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวนนักศึกษาหญิงมีมากกว่านักศึกษาชาย ส่วน
 ในคณะที่ไม่เหมาะสมกับสตรี เช่น รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ เกษตร วิศวกรรมศาสตร์
 จะมีสตรีเข้าศึกษาจำนวนน้อย เพราะเป็นงานในสาขาการปกครอง การงานด้าน
 วิชาชีพเฉพาะตัว เมื่อเปรียบเทียบกับบัณฑิตชายแล้ว จะเห็นว่ามีจำนวนน้อยกว่ามาก

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนบัณฑิตสตรีรุ่นแรกคณะต่าง ๆ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(พ.ศ. 2475-2500)

คณะ	ปีที่มีบัณฑิตหญิงจบการศึกษา รุ่นแรก (พ.ศ.)	จำนวนบัณฑิตหญิงที่สำเร็จ การศึกษา (คน)
แพทยศาสตร์	2475	3
อักษรศาสตร์	2478	12
วิทยาศาสตร์	2479	1
พาณิชยศาสตร์และการบัญชี	2484	7
สถาปัตยกรรมศาสตร์	2491	2
รัฐศาสตร์	2497	6
วิศวกรรมศาสตร์	2497	3
ครุศาสตร์	2497	32

ที่มา: นิส้า ชูโต, วนิดา พุนศิริวงศ์, พิไล แยมงามเหลือ, บัณฑิตสตรี
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2470-2528 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 112-118.

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาแยกตามเพศและคณะของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2490-2500)

ปี	พาณิชย์		วิทยาศาสตร์		วิศวกรรม		สถาปัตยกรรม		อักษรฯ		รัฐฯ		ครุฯ		รวม	
	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.
2490	15	23	5	20	92	-	2	-	-	32	-	-	-	-	114	75
2491	16	23	7	13	48	-	10	2	6	53	-	-	-	-	87	91
2492	15	26	7	28	76	-	7	-	1	50	-	-	-	-	106	104
2493	11	22	9	7	59	-	10	-	-	56	-	-	-	-	89	85
2494	9	20	7	16	43	-	5	2	10	54	42	-	-	-	116	92
2495	20	26	4	25	55	-	8	3	15	57	47	-	-	-	149	111
2496	16	27	20	19	62	-	6	-	19	83	47	-	-	-	170	129
2497	15	31	12	17	75	3	9	-	7	58	52	6	9	32	179	147
2498	20	70	12	28	99	-	18	3	17	86	60	9	8	36	234	232
2499	10	84	20	64	97	-	13	3	15	10	46	20	5	31	206	212
2500	15	63	21	47	136	1	9	6	19	120	58	28	5	39	263	304
รวม	162	415	124	284	842	4	97	19	109	659	352	63	27	138	1,713	1,582

ที่มา : นิสิต ชูโต, วนิดา ขุนศิริวงศ์, อากาศิศิริวงศ์ ณ อรุณราช, สถานภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษา
ของสตรีไทย ในรอบ 3 ทศวรรษ พศ. 2490-2519, 2522 (อัตชีวประวัติ), หน้า 10.

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาแยกตามเพศและคณะของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2490-2500)

ปี	ธรรมศาสตร์ และการเมือง		บัญชี		นิติฯ		รัฐฯ		เศศ.		สังคม สงเคราะห์		วารสาร		รวม	
	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.
2490	312	14	19	6											331	20
2491	280	9	3	3											283	12
2492	335	7	24	16											359	23
2493	295	7	40	21											335	28
2494	680	35	63	69											743	104
2495	859	37	78	56	81	-	28	-	9	-	-	-	-	-	1,055	93
2496	13		104	91	95	4	24	-	9	-	-	-	-	-	245	95
2497			117	110	112	4	16	-	9	1	-	-	-	-	254	115
2498			52	55	88	4	21	1	7	-	8	4	-	-	176	64
2499			176	204	102	5	31	-	19	2	12	10	-	-	340	221
2500			91	94	111	8	51	1	15	2	26	13	8	3	302	121
รวม	2,774	109	767	725	589	25	171	2	68	5	46	27	8	3	4,423	896

ที่มา : นิตา ชูโต และคณะ, สถานภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษาของสตรีไทย ในรอบ 3 ทศวรรษ พ.ศ.
2490-2519, หน้า 12.

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาแยกตามเพศและคณะของมหาวิทยาลัย
แพทยศาสตร์ (มหิดล) (2490-2500)

ปี	แพทยศิริราช		แพทย์จุฬาฯ*		ทันตฯ		เภสัชฯ	
	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.
2490	30	21			5	4	5	26
2491	12	7					3	18
2492	27	16			7	5	2	25
2493	41	38			1	6	5	52
2494	37	30	26	8	3	4	6	42
2495	72	41	44	24	-	6	10	25
2496	83	30	43	18	-	8	9	24
2497	74	27	43	15	3	7	17	22
2498	55	31	45	18	4	10	21	15
2499	57	20	51	16	16	10	29	26
2500	82	27	47	25	1	7	33	27
รวม	570	285	299	124	40	67	140	302

ที่มา : นิสิต ชูโต และคณะ, สถานภาพการศึกษาชั้นอุดมศึกษาของสตรีไทย
ในรอบ 3 ทศวรรษ พ.ศ. 2490-2519, หน้า 12.

*เป็นการผลิตแพทย์ให้กับโรงพยาบาลจุฬาฯ ซึ่งผลิตแพทย์โรงพยาบาลจุฬาฯ
สังกัดมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ตั้งแต่ พ.ศ. 2494-2509 ภายหลังจึงได้ย้ายไปสังกัด
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาแยกตามเพศและคณะของมหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ (2497-2500)

ปี	เกษตร		สัตวแพทย์	
	ช.	ญ.	ช.	ญ.
2497	41	1	6	3
2498	43	2	3	-
2499	80	6	-	-
2500	61	1	4	1
รวม	225	10	13	4

ที่มา: นิตา ชูโต และคณะ, สถานภาพการศึกษาขั้นอุดมศึกษาของ
สตรีไทยในรอบ 3 ทศวรรษ พ.ศ. 2490-2519, หน้า 13.

จะเห็นได้ว่า สตรีให้ความสนใจทางการศึกษาในระดับสูงเพิ่มขึ้น ทั้งนี้
เป็นผลมาจากนโยบายส่งเสริมการศึกษาของรัฐบาลที่มุ่งจะพัฒนาประชากรให้มี
คุณภาพทัดเทียมนานาชาติประเทศมากขึ้น แม้ว่าความสนใจเข้าศึกษาในสาขาวิชาต่างๆ
ของสตรียังคงเป็นสาขาวิชาที่มีความสอดคล้องกับงานในหน้าที่ของสตรีก็ตาม เช่น
คณะอักษรศาสตร์ ครุศาสตร์ จบออกมาทำงานด้านการสอนหนังสือเปรียบเหมือนกับ

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาแยกตามเพศและคณะของมหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ (2497-2500)

ปี	เกษตร		สัตวแพทย์	
	ช.	ญ.	ช.	ญ.
2497	41	1	6	3
2498	43	2	3	-
2499	80	6	-	-
2500	61	1	4	1
รวม	225	10	13	4

ที่มา: นิสิต ชูโต และคณะ, สถานภาพการศึกษาขั้นอุดมศึกษาของ
สตรีไทยในรอบ 3 ทศวรรษ พ.ศ. 2490-2519, หน้า 13.

จะเห็นได้ว่า สตรีให้ความสนใจทางการศึกษาในระดับสูงเพิ่มขึ้น ทั้งนี้
เป็นผลมาจากนโยบายส่งเสริมการศึกษาของรัฐบาลที่มุ่งจะพัฒนาประชากรให้มี
คุณภาพทัดเทียมนานาชาติประเทศมากขึ้น แม้ว่าความสนใจเข้าศึกษาในสาขาวิชาต่างๆ
ของสตรียังคงเป็นสาขาวิชาที่มีความสอดคล้องกับงานในหน้าที่ของสตรีก็ตาม เช่น
คณะอักษรศาสตร์ ครุศาสตร์ จบออกมาทำงานด้านการสอนหนังสือเปรียบเหมือนกับ

การอบรมสั่งสอนบุตรหลาน คณะพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชี เปรียบเหมือนกับการดูแลค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว เป็นต้น แต่ก็มีสตรีจำนวนหนึ่งที่สนใจศึกษาวิชาด้านกฎหมาย ทำให้รับรู้ถึงข้อเสียเปรียบด้านกฎหมายบางประการ และรวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความเท่าเทียมกันทางกฎหมายในเวลาต่อมา

จากปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียกร้องสิทธิสตรีดังกล่าว ส่งผลให้เกิดแนวความคิดในการศึกษาปัญหาของสตรีโดยเฉพาะปัญหาความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ จนเกิดกระแสแนวคิดเรื่องสิทธิสตรีขึ้นในสังคมไทย โดยมีการเรียกร้องสิทธิสตรีตามกระแสความคิด 2 แนวคือ แนวความคิดเสรีนิยม และแนวความคิดสังคมนิยม

การเรียกร้องสิทธิสตรีตามแนวคิดเสรีนิยม

แนวความคิดเสรีนิยมนั้นเห็นว่าความเสมอภาคระหว่างเพศเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยสมบูรณ์โดยไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ การเมือง พื้นฐานของสังคมทุนนิยมเสรีประชาธิปไตย²² หากแต่มีความเห็นว่า กฎหมายเป็นกลไกสำคัญประการหนึ่งที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลักปฏิบัติในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของคนในสังคม จึงเชื่อว่าการมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในสังคมนั้น ขึ้นอยู่กับการแก้ไขกฎหมายให้มีความยุติธรรมเป็นประเด็นหลักสำคัญ

---

²² สุชีลา ตันชัยนันท์, "ผู้หญิง ในทัศนะของจิตร ภูมิศักดิ์," วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง (ตุลาคม 2531): 127.

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าในยุคแรกของการเรียกร้องสิทธิสตรีก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น การเรียกร้องสิทธิสตรีได้หยุดชะงักไประยะหนึ่งในช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น เมื่อสงครามสงบลงกระแสแนวความคิดเสรีนิยมที่ทำการต่อสู้เรียกร้องสิทธิสตรีผ่านทางกฎหมายได้กลับตื่นตัวขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องมาจากอิทธิพลของปัจจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศดังกล่าวแล้ว การเรียกร้องครั้งนี้ให้ความสำคัญต่อการขอแก้ไขกฎหมายครอบครัว และมีการดำเนินงานเคลื่อนไหวที่เป็นระบบมากขึ้น มีการรวมกลุ่มสตรีก่อตั้งเป็นสมาคม องค์กร เพื่อเป็นกำลังต่อสู้ร่วมกับฝ่ายผู้มีอำนาจเกี่ยวข้องกับการแก้ไขกฎหมาย กลุ่มสตรีที่มีบทบาทอย่างมากในการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีโดยยื่นข้อเสนอขอแก้ไขกฎหมายบางประการเพื่อให้ความเสมอภาคและเปิดโอกาสให้แก่สตรีมากยิ่งขึ้น ในช่วงระยะเวลาระหว่าง พ.ศ. 2489-2500 ที่สำคัญ 2 องค์กร คือ

1. สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2486 อันเป็นผลจากการออกพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2486 นับเป็นการฟื้นฟูสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงที่เคยจัดตั้งมาแล้วในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรก เป็นการจัดตั้งสมาคมสุภาพสตรีขึ้นในรูปขององค์กรสตรีภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาลโดยให้รวบรวมสตรีไทยที่มีการศึกษา ภริยาข้าราชการ ภริยาพ่อค้าคหบดีต่าง ๆ ครู อาจารย์ ทหารหญิง และหญิงไทย มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นองค์กรที่มีหน้าที่ดูแล วางโครงการ ควบคุมให้สตรีดำเนินบทบาทตามที่รัฐกำหนด และเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเผยแพร่ให้สตรีตระหนักถึงการเป็นมารดาและแม่บ้าน²³

สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง มีแกนนำคนสำคัญคือ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ภรรยาของจอมพล ป. พิบูลสงคราม การจัดตั้งองค์กรนี้มีส่วนใน

²³ นันทิรา ขำภิบาล, "นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487," หน้า 214.

การสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลอย่างมากในด้านการส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรม และในปี 2496 มีการขยายขอบข่ายออกไปยังส่วนภูมิภาคด้วย โดยวางแนวทางการดำเนินงานตรงกันทุกจังหวัดคือ มุ่งส่งเสริมสถานภาพความเป็นอยู่ของสตรี และงานสังคมสงเคราะห์ ให้สตรีที่มีการศึกษาระดับสูงและระดับกลางซึ่งไม่ ต้องออกไปทำงานนอกบ้านได้ใช้เวลาว่างมาพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนและเพิ่มพูน ความรู้ซึ่งกันและกัน แนะนำสตรีที่มีความรู้ให้น้อยให้รู้จักการรักษาสุขภาพอนามัย การเลี้ยงดูบุตรที่ถูกต้องและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เป็นต้น

ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม เกิดที่จังหวัดพิษณุโลก เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2446 เป็นบุตรคนแรกในตระกูลพันธุ์กระวี ได้เคยเข้าศึกษา ในกรุงเทพฯ เป็นนักเรียนประจำที่โรงเรียนสตรีวิทยา แล้วกลับไปจังหวัด พิษณุโลก เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนประจำจังหวัด เมื่อคณะมิชชันนารีมาตั้งโรงเรียนหญิงชั้น จึงย้ายมาเรียนที่โรงเรียนผดุงนารี ต่อมาได้แต่งงานกับ ร.ท. แปลก ขิตตะสังคะ [จอมพล ป. พิบูลสงคราม] เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2459

เมื่อ พ.ศ. 2467 ร.ท. แปลก ได้ย้ายไปประจำปืน 1 ร.อ. และได้ รับทุนไปศึกษา ณ ประเทศฝรั่งเศส ท่านผู้หญิงละเอียดได้ย้ายกลับไปอยู่กับบิดา มารดาที่พิษณุโลก และได้เข้าเป็นครูในโรงเรียนผดุงดรุณีเป็นเวลา 3 ปี เมื่อ ร.ท. แปลก กลับจากประเทศฝรั่งเศสได้เป็นผู้บังคับกองตรวจอากาศในกรม จเรทหารปืนใหญ่ ท่านผู้หญิงจึงได้ย้ายตามมาอยู่กรุงเทพฯ ขณะนั้นมีศเป็นพันโท หลวงพิบูลสงคราม ได้เป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาท่านผู้หญิงละเอียดก็ได้มีฐานะ เป็นภริยานักการเมืองซึ่งมีบทบาทสำคัญตลอดเวลาที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี

ท่านผู้หญิงละเอียดได้รับหน้าที่เป็นประธานสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง ซึ่งนอกเหนือจากบทบาทช่วยเหลือสตรีด้านสังคมสงเคราะห์ในฐานะประธานแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องขอแก้ไขกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมต่อสตรี ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

2. สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย เริ่มต้นจากสตรีกลุ่มหนึ่งเข้าศึกษาวิชากฎหมาย ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ทำให้กลุ่มสตรีเหล่านี้ตระหนักถึงข้อเสียเปรียบของสตรีไทยทางด้านกฎหมาย ดังที่ผู้หญิงสุภัทรา สิงหลกะ แสดงความเห็นในบทความเรื่อง "ผู้หญิงควรเรียนกฎหมายหรือไม่" ตีพิมพ์ในหนังสือ ธรรมศาสตร์บัณฑิต เมื่อ พ.ศ. 2485 ความว่า

ความรู้ตามกฎหมายครอบครัว บรรพ 5 นี้ หญิงทุกคนควรจะได้ศึกษาเพื่อประโยชน์ในการรักษาตัว และปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมาย อันจะเป็นผลดีแก่ตนในภายหลัง ได้เคยมีเพื่อนหญิงหลายคนมาปรึกษาเกี่ยวกับข้อข้องใจถึงความผิดพลาด หลงเชื่อโดยเหตุที่ตนเองไม่เคยรู้ หรือได้รับการศึกษากฎหมายเลย²⁴

ดังนั้นในพ.ศ. 2490 จึงได้รวบรวมเหล่าสตรีที่ได้รับปริญญาการศึกษาทางด้านกฎหมายและการเมือง มีประมาณ 80 คน ปรึกษากันก่อตั้งเป็นคณะขึ้น โดยใช้ชื่อว่า "คณะเนติบัณฑิตและธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิง" มี ม.ร.ว. เสริมศรี เกษมศรี เป็นประธานคณะคนแรกและทำพิธีเปิดเป็นทางการ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2491 กิจกรรมที่ทำการเป็นการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายและช่วยเหลือสตรีโดยไม่คิดมูลค่า

²⁴ สุภัทรา สิงหลกะ, "ผู้หญิงควรเรียนกฎหมายหรือไม่," ใน สิทธิสตรี: ประวัติและวิวัฒนาการของการเรียกร้องสิทธิสตรีไทย, หน้า 33-37.

กระทำเป็นสาธารณกุศล ในพ.ศ. 2493 เมื่อจำนวนสมาชิกมีเพิ่มขึ้นจึงจดทะเบียนก่อตั้งเป็นสมาคมเรียกว่า "สมาคมธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิงแห่งประเทศไทย" มีคุณหญิงนันทกา สุประภาตะนันท์ เป็นนายกสมาคมคนแรก ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำให้มีผู้สำเร็จกฎหมายได้รับปริญญานิติศาสตร์แทนปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิตและเพื่อสะดวกแก่ผู้สำเร็จวิชาทางกฎหมายจากมหาวิทยาลัยอื่นที่จะมาเข้าร่วมด้วย จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น "สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย" ในปี พ.ศ. 2498 เพื่อให้สมาคมนี้เป็นที่รวมนักกฎหมายสตรีทุกมหาวิทยาลัยให้เข้าเป็นสมาชิกรวมกันทั้งหมด²⁵ สำหรับวัตถุประสงค์สำคัญของสมาคมเน้นทางด้านกฎหมาย กล่าวคือ

1. เผยแพร่ความรู้ทางด้านกฎหมายแก่ประชาชน
2. ให้คำปรึกษา ประนีประนอมข้อพิพาทและให้การสงเคราะห์แก่ประชาชนที่มีปัญหาด้านกฎหมาย
3. ส่งเสริมการศึกษาและการประกอบวิชาชีพ ทางกฎหมายของสตรี
4. ศึกษาและวิเคราะห์บทบัญญัติทางกฎหมาย เพื่อหาทางแก้ไขให้เกิดความเป็นธรรมทางกฎหมายมากยิ่งขึ้น
5. ให้การสงเคราะห์และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตามโอกาสอันควร²⁶

สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ได้มีบทบาทสำคัญในการให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมายแก่สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง เพื่อยื่นข้อเสนอมขอแก้ไขกฎหมายครอบครัว

²⁵ สุภัทรา สิงหลกะ, เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสตรี, หน้า 265-267.

²⁶ สภาสังคมสงเคราะห์, สตรีไทยใน 2000 ปี (กรุงเทพฯ: เทพ-นิมิตการพิมพ์, 2535), หน้า 327-328.

นอกจาก ม.ร.ว. เสริมศรี เกษมศรี ซึ่งเป็นประธานคณะคนแรกแล้ว
 แกนนำของสมาคมฯ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิสตรีตาม
 แนวคิดเสรีนิยมคือ คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ เกิดเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2453 ที่
 ตำบลศิริราช อำเภอบางกอกน้อย ฝั่งธนบุรี ซึ่งปัจจุบันรวมเป็นกรุงเทพมหานคร
 บิดาคือคุณพ่อสง่า มีราชทินนามว่า พระยาราชมนตรี มารดาคือ คุณหญิงบุญปั้น มี
 พี่น้องรวม 6 คนด้วยกัน เริ่มการศึกษาครั้งแรกที่โรงเรียนราชินี ตั้งแต่ประถม 1
 ถึงมัธยม 1 เมื่ออายุ 12 ปี ได้เข้าไปอยู่ในวังกับสมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดี-
 ศวี อายุ 14 ปี ได้เป็นนางพระกำนัลรับใช้ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัช
 กาลที่ 6 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ได้ย้ายกลับมาอยู่บ้านเดิม
 จนเมื่อมีการตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขึ้นจึงได้เข้าศึกษาวิชาทางกฎหมาย ใน
 พ.ศ. 2478 และสำเร็จปริญญาเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิต เมื่อปี 2482 ท่านได้เข้า
 พิธีสมรสกับคุณสอาด มีชู้ชน เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2485 มีธิดา 2 ท่าน คือ
 คุณสุภาพรรณ และคุณภัทราวดี²⁷ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2492 ได้รับเลือกตั้งให้เป็น
 ประธานคณะเนติบัณฑิตและธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิงคนที่ 2

สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายได้มีบทบาทสำคัญในการให้คำปรึกษาทางด้าน
 กฎหมายแก่สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง เพื่อยื่นข้อเสนอมขอแก้ไขกฎหมายครอบครัวต่อ
 ฝ่ายรัฐบาล ใน พ.ศ. 2499 และได้ดำเนินงานเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายแก่
 สตรีและประชาชนทั่วไป

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า ผ. 59.

ข้อเรียกร้องของฝ่ายเสรีนิยม

ในช่วง พ.ศ. 2489 - 2500 เกิดมีกระแสการเรียกร้องขอแก้ไขกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมต่อสตรี โดยมีการพิจารณาปัญหาทางกฎหมายที่สตรียังไม่ได้ได้รับความเป็นธรรมโดยเฉพาะหญิงที่มีสามีแล้วยังเสียเปรียบฝ่ายชายอยู่หลายประการ ทำให้เกิดความรู้สึกที่ว่าสตรียังมีสิทธิด้อยกว่าชาย พิจารณาจากในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในเรื่องความสามารถในการทำนิติกรรมของหญิงมีสามีและความสัมพันธ์ระหว่างสามี ภรรยา ปรากฏว่า ภริยาจะทำนิติกรรมเกี่ยวกับสินบริคณห์ต้องให้สามีให้ความยินยอมเสียก่อน มิฉะนั้นนิติกรรมดังกล่าวสามีบอกเลิกภายหลังได้ กรณีที่ภรรยาซื้อ สามีฟ้องหย่าได้ แต่หากสามีไปมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่น มิใช่เป็นเหตุให้ภรรยาฟ้องหย่าได้ อันแสดงให้เห็นว่ากฎหมายได้จำกัดสิทธิของสตรีไว้หลายประการและไม่เพียงแต่กฎหมายที่เกี่ยวกับครอบครัวเท่านั้น กฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิในการเข้ารับราชการ การประกอบอาชีพของสตรีก็ยังมีกฎหมายบางฉบับบัญญัติให้สิทธิเฉพาะบุรุษเท่านั้นที่จะเข้ารับราชการในตำแหน่งนั้นได้ อาทิ การรับราชการเป็นข้าราชการพลเรือน ตุลาการ อัยการ โดยให้อำนาจคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน [ก.พ.] วางข้อกำหนดไม่ให้สตรีเข้ารับราชการในบางตำแหน่ง แต่มิได้ห้ามบุรุษเข้ารับราชการในบางตำแหน่ง ทั้งนี้เป็นเพราะสังคมคาดหวังให้สตรีปฏิบัติหน้าที่เป็นเพียงแม่และเมีย เท่านั้น มิได้คาดหวังให้สตรีต้องออกมารับผิดชอบฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวอย่างจริงจัง อาจจะทำออกมาประกอบอาชีพได้เล็กน้อยเพียงเสริมฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวให้ดีขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงหน้าที่หลักในการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน ดูแลครอบครัวงานภายในบ้านเป็นสำคัญ

จากข้อจำกัดสิทธิสตรีและปัจจัยที่เกื้อหนุนจากอิทธิพลแวดล้อมทั้งภายนอกและในประเทศที่กล่าวมาแล้ว ทำให้สตรีจำนวนหนึ่งทำการเคลื่อนไหว

เพื่อเรียกร้องขอแก้ไขกฎหมายและเรียกร้องให้สังคมทั่วไปเปิดโอกาสแก่สตรีมากขึ้นโดยเฉพาะสิทธิทางด้านกฎหมาย ดังปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2495 สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงนำโดย ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ได้เสนอเรื่องต่อกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีขอให้ยกเลิกกฎหมายระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2495 มาตรา 29 ที่จำกัดสิทธิสตรีในการเข้ารับราชการ ซึ่งระบุว่า

ตำแหน่งราชการที่โดยลักษณะปริมาณหรือคุณภาพของงานไม่เหมาะสมแก่การแต่งตั้งสตรีเข้ารับราชการ ให้เจ้ากระทรวงทำความตกลงกับ ก.พ. วางข้อบังคับไว้มิให้แต่งตั้งสตรีเข้ารับราชการในตำแหน่งนั้น²⁸

ด้วยเหตุที่ท่านผู้หญิงละเอียด มีฐานะเป็นภรรยาของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีขณะนั้น น่าจะทำให้ข้อเสนอของสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงได้รับการพิจารณาและแก้ไขเป็นผลสำเร็จ ดังมีการส่งเรื่องให้คณะกรรมการข้าราชการพลเรือนไปพิจารณาดำเนินการ ในที่สุดก็มีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497 มาตรา 46 ว่า

ตำแหน่งข้าราชการพลเรือนใด ที่โดยลักษณะหรือคุณภาพของงานไม่เหมาะสมแก่การแต่งตั้งบุรุษหรือสตรีเข้ารับราชการ ให้กระทรวงเจ้าสังกัดทำความตกลงกับ ก.พ. วางข้อบังคับ

²⁸ ไพบโรจน์ ลิตปรีชา, ประมวลพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2471-2518 พร้อมด้วยข้อเปรียบเทียบบางประการ, เอกสารการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519, หน้า 177.

ไว้มิให้แต่งตั้งบุรุษหรือสตรี เข้ารับราชการในตำแหน่งนั้น²⁰

พระราชบัญญัติดังกล่าว นับเป็นการจำกัดห้ามมิให้บุรุษเข้ารับราชการ เป็นข้าราชการพลเรือนในบางตำแหน่งเหมือนกับการห้ามสตรี มิให้เข้ารับราชการ ในบางตำแหน่ง เป็นการเปิดโอกาสและให้สิทธิในการประกอบอาชีพทั้งหญิงและชาย เสมอภาคกัน

ในปีเดียวกันนี้ท่านผู้หญิงละเอียดก็ได้เสนอขอแก้ไขพระราชบัญญัติระเบียบ ข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2485 มาตรา 24 อนุมาตรา 2 ซึ่งบัญญัติคุณสมบัติ ของผู้สมัครสอบเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาไว้ว่า "เป็นชายและอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี" โดย เสนอให้ตัดคำว่า "เป็นชาย" ออกเพื่อให้สตรีสมัครสอบได้ด้วย ทางกระทรวง ยุติธรรมได้รับไปพิจารณา และได้มีการแก้ไขกฎหมายระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2485 โดยออกประกาศพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการใหม่ แก้ไข มาตรา 20 เดิม ตัดคำว่า "เป็นชาย" ออกเสีย และได้มาบัญญัติไว้ใน มาตรา 22 ทำนองเดียวกับที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497 เป็นการยินยอมให้สตรีเข้ารับราชการเป็นข้าราชการตุลาการได้เช่น กัน³⁰ แต่ยังคงมีการจำกัดสิทธิให้สตรีเป็นผู้พิพากษาได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและ เยาวชนเท่านั้น

จะเห็นได้ว่า กฎหมายเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของสตรีในระยะนี้ได้รับ การแก้ไขบ้างแล้ว แต่กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวที่สร้างความไม่เป็นธรรมให้ แก่สตรียังไม่ได้รับการแก้ไขให้ความเป็นธรรมเลย จึงมีการเรียกร้องของกลุ่ม

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 223.

³⁰ กุลพล พลวัน, "วิวัฒนาการของสถานภาพสตรีในประเทศไทย,"

สตรีเพื่อขอแก้ไขกฎหมายในเรื่องความสัมพันธ์ทางครอบครัว อันได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 และบรรพ 6 ซึ่งมีข้อกฎหมายที่สมควรได้รับการแก้ไขหลายประการ ประกอบกับเป็นช่วงเวลาอันเหมาะสม เมื่อคณะรัฐมนตรีได้มีมติตามข้อเสนอของเลขาธิการและกรรมการกฤษฎีกาให้แต่งตั้ง คณะกรรมการชำระสะสางประมวลกฎหมาย ซึ่งมีประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 และ บรรพ 6 ว่าด้วยเรื่องครอบครัวและมรดกตามลำดับรวมอยู่ด้วย

จากการที่รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการชำระสะสางประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เมื่อ พ.ศ. 2498 เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของสหประชาชาติเรื่องสิทธิมนุษยชนในเดือนมกราคม พ.ศ. 2499 กลุ่มสตรีโดยการนำของท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ประธานสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง จึงได้เสนอข้อเรียกร้องในการแก้ไขกฎหมายต่อสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาดังนี้

1. การสมรส เสนอให้มีการแก้กฎกระทรวงที่เกี่ยวกับการจดทะเบียนสมรสให้รัดกุมพอที่จะเอาโทษชายฐานแจ้งความเท็จต่อเจ้าพนักงานได้ ดังในมาตรา 1488 ที่ว่า ผู้ใดจะอ้างการสมรสเป็นโมฆะ หรือโมฆียะไม่ได้้นอกจากศาลสั่ง เป็นเหตุให้ชายไปจดทะเบียนภรรยาได้มากกว่า 1 คน เป็นต้น และเสนอให้มีการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชนเพิ่มขึ้น เพราะตามต่างจังหวัดยังมีคนไม่รู้กฎหมายอีกมาก จึงมีการหลอกลวงหญิงด้วยการทำพิธีรดน้ำแต่งงาน แต่ไม่จดทะเบียนสมรส

2. สินสอด ฝ่ายชายจะเรียกคืนได้เมื่อไม่มีการสมรส จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นเมื่อชายต้องการจะให้บิดามารดาของหญิงนอนใจ อนุญาตให้หญิงไปไหน ๆ กับตนก็ให้สินสอดไว้ทำที่จะส่งมอบแต่งงานด้วย ครั้นได้หญิงสมใจแล้วกลับไม่แต่งงานด้วย บิดามารดาของหญิงต้องอับอายขายหน้าแล้วชายยังเรียกเอาสินสอดคืนอีก จึงควรจะมีการเพิ่มคำจำกัดความของคำว่า "สินสอด" หรือโดยบัญญัติในเรื่องสินสอดทำนองเดียวกับเรื่องของหมั้น

3. ทรัพย์สินระหว่างสามีและภริยา ควรจะบัญญัติกฎหมายเพิ่มเติม เพื่อคุ้มครองภริยาในเรื่องเกี่ยวกับการจำหน่ายของสังหาริมทรัพย์ โดยเติมเป็นข้อ 4 ในมาตรา 1473 ว่าในกรณีที่จะผูกพันหรือจำหน่ายสินบริคณห์ที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ ควรที่สามีภรรยาจะตกลงยินยอมทั้งสองฝ่ายจึงจะสมบูรณ์ เพื่ออุดช่องโหว่ของกฎหมายที่ให้ชายจำหน่ายสินบริคณห์โดยไม่บอกให้ภรรยาทราบ เป็นเหตุให้หญิงได้รับความไม่เป็นธรรมและความเดือดร้อนได้มาก

4. การหย่าและค่าเลี้ยงดู หรือค่าทดแทน กฎหมายบัญญัติว่า ภริยามีสู้สามีฟ้องหย่าได้ โดยสามีมีสิทธิรับค่าทดแทนจากภริยาและชายชู้ด้วย แต่ภริยาไม่มีสิทธิฟ้องหย่า หรือเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นซึ่งเป็นชู้กับสามีตน จึงเป็นเหตุส่งเสริมให้หญิงอื่นยอมตนเป็นเมียชู้หรือนางบำเรอ และกฎหมายไม่ให้ชายต้องรับผิดชอบให้ค่าเลี้ยงดูหรือค่าทดแทนในเมื่อฝ่ายชายเองเป็นผู้ผิด จึงเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายให้ภริยามีสสิทธิเรียกค่าทดแทนจากสามีและหญิงอื่นซึ่งมาแย่งสามีของตนไปด้วย เพื่อเป็นการชดใช้ และควรให้ภริยามีสสิทธิได้รับค่าเลี้ยงดูหรือค่าทดแทนโดยคำนึงถึงความผิดเป็นเกณฑ์ ไม่ใช่คำนึงถึงฐานะของผู้ที่ถูกข่มเหง

5. บุตรนอกกฎหมาย ให้มีการจัดตั้งศาลครอบครัวขึ้น จะช่วยให้ความยุติธรรมและการกล่อมเกล่าจิตใจสามีภริยา สร้างความมั่นคงในครอบครัว ได้ดีกว่าศาลยุติธรรมธรรมดา โดยให้ศาลนี้มีอำนาจจัดการให้ชายอุปการะบุตรตามหน้าที่ทางศีลธรรมด้วย และเพิ่มบทบัญญัติให้ความคุ้มครองแก่เด็กในเรื่องการบังคับให้เป็นไปตามคำสั่งของศาลให้รัดกุมยิ่งขึ้น

6. มรดก ควรมีการบัญญัติกฎหมายให้เป็นหน้าที่ของบิดามารดาที่จะเหลือทรัพย์สินไว้ให้เป็นมรดกแก่บุตรของตนอย่างน้อยที่สุดราวครึ่งหนึ่งของมรดกทั้งหมด เพื่อบุตรจะได้แบ่งปันกัน และสำนึกในความผูกพันของวงศ์ตระกูล เพราะมักจะมีปัญหาที่บิดาหลงเมียชู้หรือนางบำเรอแล้วทำพินัยกรรมยกสมบัติให้หมดโดยลูกของตนไม่ได้เลย

7. บทเฉพาะกาล ที่ระบุว่าบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 มิได้กระทบถึงการสมรสก่อน พ.ศ. 2478 นั้นจะสร้างความไม่เป็นธรรม และความเดือดร้อนแก่สตรีที่สมรสก่อน พ.ศ. 2478 ไม่นานนัก เช่น เรื่องการแบ่งสินสมรส การจัดการสินบริคณฑ์ เป็นต้น จึงควรยกเลิกบทเฉพาะกาล ในส่วนที่เกี่ยวกับเหตุการณ์อันจะเกิดขึ้นในอนาคตคือ เรื่องเหตุหย่า การแบ่งสินสมรส ซึ่งควรอนุโลมตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์³¹ ส่วนเรื่องสภาพหรือสถานะตามกฎหมายแต่เดิมอย่างไรก็คงนับถือเช่นนั้น

การเรียกร้องของสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงได้รับความช่วยเหลือให้ค่าปรึกษา ด้านกฎหมายจากสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ให้คำแนะนำในรายละเอียดและข้อจำกัดของกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรียังไม่สัมฤทธิ์ผลเนื่องจากไม่ได้รับความร่วมมือจากนักกฎหมายซึ่งส่วนมากเป็นชาย จนทำให้ข้อเรียกร้องต้องเงียบไป ประกอบกับสตรีไทยโดยทั่วไปยังไม่ค่อยตื่นตัวในเรื่องสิทธิสตรีเท่าใดนัก ทำให้การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีทางกฎหมายในขณะนั้นยังไม่เป็นกิจกรรมที่กระทำอย่างจริงจังมากนัก ที่กล่าวเช่นนี้เป็นเพราะว่า สตรีที่มีความสนใจทางด้านกฎหมายและทำการศึกษาข้อบัญญัติของกฎหมายมีไม่มากนักเมื่อเทียบกับนักกฎหมายชาย เมื่อดูจากจำนวนสตรีที่สำเร็จการศึกษาทางกฎหมายรุ่นแรกในปี พ.ศ. 2473 จนถึงปี พ.ศ. 2500 มีจำนวนทั้งสิ้น 231 คน ขณะที่จำนวนนักศึกษาชายที่สำเร็จการศึกษาทางกฎหมายจนถึงพ.ศ. 2500 มีจำนวนทั้งสิ้นกว่า 7 พันคน อีกทั้งจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งมีหน้าที่ส่วนหนึ่งในการพิจารณากฎหมายนั้น มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

³¹ สุกัทร่า สิงหลกะ, เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือ สภาพแห่งสตรี (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2535), หน้า 275-281.

สตรีจำนวนน้อย เห็นได้จากสตรีที่ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรท่านแรก คือ นางอรพิน ไชยกาล ในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2492 และการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2495 มีผู้แทนราษฎรสตรีได้รับเลือกตั้งเพียง 4 คน คือ นางสุนีย์ เตลาน คุณหญิงแรม (พรหมโบล) บุญประสพ นางอรพิน ไชยกาล และ นางระพีพรรณ พรหมวีระ³² ทำให้มีคะแนนเสียงในสภาผู้แทนราษฎรน้อย ประกอบกับผู้แทนราษฎรเหล่านี้เพิ่งจะได้รับโอกาสเข้ามาทำงานทางการเมือง การบริหารประเทศยังขาดประสบการณ์การทำงานในระดับประเทศ ทำให้การพิจารณาประเด็นของสตรีเป็นไปอย่างล่าช้า กลุ่มสตรีที่ทำการเคลื่อนไหวอย่างกลุ่มสำนักวัฒนธรรมหญิงก็เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลในการสนับสนุนบทบาทในการเป็นแม่บ้านแม่เรือนของสตรี มิได้มีวัตถุประสงค์เน้นหนักไปในเรื่องสิทธิสตรี หรือกลุ่มสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย แม้จะเป็นองค์กรที่รวบรวมบรรดานักกฎหมายสตรีก็ตาม แต่ก็ยังเป็นองค์กรใหม่ที่จัดตั้งได้ไม่นานนัก มีจำนวนสมาชิกน้อย จึงไม่อาจจะเป็นพลังอำนาจต่อรองกับฝ่ายรัฐบาลได้ แม้ว่าจะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการชำระสะสางประมวลกฎหมายขึ้นในปี พ.ศ. 2498 เพื่อให้ดำเนินการพิจารณาแก้ไขกฎหมายให้สอดคล้องกับนโยบายขององค์การสหประชาชาติ แล้วก็ตาม แต่การดำเนินงานของคณะกรรมการดังกล่าวเป็นไปอย่างล่าช้ามาก

นอกจากนี้การเรียกร้องสิทธิสตรีของสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงต่อคณะกรรมการกฤษฎีกาชำระสะสางประมวลกฎหมาย เมื่อเดือนมกราคม 2499 นั้น คณะกรรมการกฤษฎีกามีระยะเวลาพิจารณาข้อเสนอแนะเนื่องจากการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500 ผลปรากฏว่าจอมพลถนอม กิตติขจร ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ทำให้อำนาจการบริหารของจอมพล ป. ล้นสุดลง ในขณะที่อำนาจทางการเมืองตกอยู่

³² สภาสตรีแห่งชาติ, เรื่องสตรีไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิทยากร, 2519), หน้า 39.

ภายใต้อำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การบริหารประเทศ มีการใช้นโยบายควบคุมกิจกรรมของประชาชนอย่างเข้มงวด กระแสแนวความคิดเรื่องความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ และการเรียกร้องสิทธิสตรี จึงไม่อาจบรรลุผลสำเร็จได้

กระแสความคิดสังคมนิยม

การเรียกร้องสิทธิสตรีแนวคิดสังคมนิยมในสมัยฟื้นฟูประเทศหลังสงคราม มีลักษณะการเคลื่อนไหวที่แตกต่างไปจากการเรียกร้องสิทธิสตรีของแนวคิดเสรีนิยม กล่าวคือกระแสความคิดสังคมนิยมแพร่หลายในกลุ่มปัญญาชนชายเป็นส่วนใหญ่ ส่วนสตรีนั้นไม่ปรากฏแน่ชัดว่ามีปัญญาชนสตรีเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับฝ่ายสังคมนิยม อย่างไรก็ตามกระแสความคิดสังคมนิยมที่แพร่หลายในสังคมไทยสมัยนี้มีความน่าสนใจที่จะนำมาศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากกระแสแนวความคิดสังคมนิยมในช่วงนี้มีอิทธิพลส่งผลให้ปัญญาชนสตรีในช่วงเวลาต่อมาเกิดความสนใจแนวคิดสังคมนิยม จึงน่าจะได้รับการศึกษาถึงการเผยแพร่กระแสความคิดสังคมนิยมสู่สังคมไทย แม้ว่าการแพร่หลายจะเกิดจากปัญญาชนชายเป็นฝ่ายริเริ่มให้ความสนใจก็ตาม

1. การรับแนวคิดสังคมนิยมสู่ปัญญาชนไทย

แนวคิดสังคมนิยมเป็นแนวทางที่พยายามแก้ไขความบกพร่องของระบบทุนนิยมเพื่อก่อให้เกิดความเสมอภาคกันในทางเศรษฐกิจและมีการกระจายรายได้ของสมาชิกในสังคม อันจะเป็นการลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ มีความพยายามสนับสนุนให้รัฐเข้ามาจัดระเบียบทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง จำกัดสิทธิเสรีภาพในการดำเนินธุรกิจ เอกชนและการไม่นิยมให้มีการถือกรรมสิทธิ์

ในทรัพย์สินของเอกชน³³ และแนวทางสังคมนิยมเห็นว่า การกดขี่ทางชนชั้นทางเชื้อชาติและทางเพศ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระบบทุนนิยมซึ่งเป็นสาเหตุของการกดขี่ทางชนชั้น ขณะเดียวกันก็ให้ประโยชน์จากการเอาใจเอาเปรียบและการเลือกปฏิบัติต่อสตรี ดังนั้นการล้มล้างระบบเศรษฐกิจการเมืองของสังคมนิยม จึงเป็นเงื่อนไขจำเป็นควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างเพศในระดับการผลิต ชีวิตครอบครัวและเพศ³⁴ นั่นคือสังคมนิยมคิดว่า ระบบเพศนิยมเป็นเพียงส่วนหนึ่งและต้องขึ้นต่อการต่อสู้เพื่อล้มล้างระบบทุนนิยม³⁵ ในวิธีการวิเคราะห์ปัญหาแนวทางสังคมนิยมยอมรับในคุณค่าของการวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์

คาร์ล มาร์กซ ซึ่งเป็นเจ้าลัทธิสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ที่ให้เห็นว่ามนุษย์คือผู้สร้างประวัติศาสตร์ของตนขึ้น และประวัติศาสตร์ที่มนุษย์สร้างขึ้นมิได้เกิดจากความพอใจส่วนตน หากแต่สร้างประวัติศาสตร์ของตนขึ้นภายใต้สภาวะแวดล้อมของตน ประวัติศาสตร์ของสังคมนิยมมนุษย์ในอดีตและปัจจุบันคือประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้ระหว่างชนชั้นซึ่งจะสิ้นสุดลงในอนาคตโดยชัยชนะจะเป็นของฝ่ายชนชั้นกรรมาชีพและความพ่ายแพ้เสื่อมถอยจักเป็นของฝ่ายชนชั้นกลาง³⁶

³³ ชัยสิทธิ์ สินสมบูรณ์ทอง, "วัฒนธรรมทางการเมืองกับระบบสังคมนิยม," ว. สังคมศาสตร์ 13 (เมษายน 2519): 79-80.

³⁴ สุชีลา ตันชัยนันท์, "ผู้หญิง ในทัศนะของจิตร ภูมิศักดิ์," หน้า 127.

³⁵ กาญจนา แก้วเทพ, "ข้อพิจารณาในการวิเคราะห์ปัญหาสตรีในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง - วัฒนธรรม," ว. สังคมศาสตร์ 22 (สิงหาคม 2528): 79-100.

³⁶ จันทรฉาย ภัคอธิคม, "คาร์ล มาร์กซและการตีความหมายประวัติศาสตร์" ว. รามคำแหง ฉบับพิเศษ ประวัติศาสตร์ (มีนาคม 2522): 173-189.

มาร์กซ์ ได้เสนอกลวิธีปฏิบัติสำหรับชนชั้นกรรมาชีพว่า กรรมาชีพต้องเริ่มด้วยการต่อสู้ด้วยตนเองเป็นเอกเทศ เปิดการต่อสู้ระหว่างชนชั้นกับฝ่ายนายทุน เพื่อเผด็จการโดยชนชั้นกรรมาชีพ ในท้ายที่สุดลัทธินายทุนนิยมและการต่อสู้ระหว่างชนชั้นจักสิ้นสุดลง ชนชั้นกรรมาชีพจะเป็นชนชั้นปกครองเฉพาะกาลในช่วงสมัยสังคมนิยมจนกว่าจะบรรลุถึงระบบคอมมิวนิสต์ อำนาจการเมืองจะค่อย ๆ เลื่อนหายไป กล่าวคือ ระบบการปกครองแลรัฐจะไม่เป็นสิ่งที่จำเป็นอีกต่อไป³⁷ พร้อมกับเสนอให้ยกเลิกกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและระบบครอบครัวแบบถ้อยพ้อเป็นใหญ่เสีย ซึ่งมาร์กซ์วิจารณ์ว่า ครอบครัวเป็นหน่ออ่อนของการแสดงออกของความเป็นปฏิปักษ์ทุกอย่างที่มีอยู่ในสังคมใหญ่และรัฐ การใช้อำนาจบาตรใหญ่ที่พ่อกระทำต่อภรรยาและบุตรก็คือภาพจำลองที่ชนชั้นปกครองกระทำต่อประชาชน³⁸

สำหรับทัศนะต่อสตรี มาร์กซ์มองว่าสตรีเป็นแรงงานอย่างหนึ่งในระบบเศรษฐกิจและมีการตีความว่า การปลดปล่อยสตรีคือสงครามระหว่างเพศหญิงและชาย³⁹ จึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับ การแก้ไขระบบเศรษฐกิจส่วนรวมเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงก็จะส่งผลไปสู่สตรีด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การกดขี่ทางชนชั้นและความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก โดยระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นต้นเหตุของการเอารัดเอาเปรียบทางชนชั้น ขณะเดียวกันการที่ผู้หญิงในสังคมถูกเอารัดเอาเปรียบก็เป็นปัจจัยสำคัญเกื้อหนุนในการพัฒนาระบบทุนนิยมให้ก้าวหน้าด้วย ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศจึงจำเป็นที่จะต้องล้มเลิกการเอารัดเอาเปรียบ

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 178.

³⁸ กาญจนา แก้วเทพ, "ข้อพิจารณาในการวิเคราะห์ปัญหาสตรีในเชิงเศรษฐศาสตร์ การเมือง-วัฒนธรรม," หน้า 93.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 90-91.

ทางชนชั้น ซึ่งหมายถึง การจัดระบบทุนนิยมนั่นเอง⁴⁰

การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิสตรีจึงได้มีการนำเอาแนวความคิดสังคมนิยมมาวิเคราะห์ประเด็นเรื่องสตรีด้วยเช่นกัน โดยอาศัยวิธีการวิเคราะห์ที่มาร์กซ์เคยใช้วิเคราะห์สงครามระหว่างชนชั้นมาประยุกต์ดัดแปลงแก้ไขเพิ่มเติม เพื่อให้วิเคราะห์ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเพศโดยการวิเคราะห์แบบวิภาษวิธีและแบบวัตถุนิยมเป็นรากฐานสำคัญ ในแง่ของทัศนะแบบวัตถุนิยมหมายความว่า จะมองประเด็นเรื่องสตรีอย่างมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมือง ในแง่ทัศนะแบบวิภาษวิธีหมายความว่า จะมองความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างประเด็นเรื่องสตรีกับมิติอื่นๆในสังคม⁴¹ ตั้งแต่ความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ ระบบเศรษฐกิจโครงสร้างสังคมและการเมือง ซึ่งแนวคิดของสังคมนิยมได้เผยแพร่เข้าสู่สังคมไทย จนมีการนำเอาวิธีการปฏิบัติมาใช้ในการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรี

แนวความคิดสังคมนิยมได้แพร่หลายอย่างชัดเจนในสังคมไทย ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อเกิดสงครามเย็นขึ้น มีการศึกษาทฤษฎีมาร์กซิสต์ในการมาใช้วิเคราะห์สังคมไทย การเผยแพร่ความคิดของปัญญาชนหัวก้าวหน้าอย่างกว้างขวาง ทำให้ประชาชนมีความตื่นตัวและสนใจต่อปัญหารอบตัวมากขึ้น การเคลื่อนไหวเผยแพร่ทางความคิดนี้ได้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเกิดกระแสความคิดในการเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทยในเวลาต่อมา

⁴⁰ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, "เศรษฐศาสตร์แห่งอดีตพิเศษ," หน้า 14.

⁴¹ กาญจนา แก้วเทพ, "ข้อพิจารณาในการวิเคราะห์ปัญหาสตรีในเชิงเศรษฐศาสตร์ การเมือง-วัฒนธรรม," หน้า 90.

ในทศวรรษ 2490 กระแสแนวความคิดแบบสังคมนิยมมีการเผยแพร่ และเฟื่องฟูเป็นอย่างมาก ทั้งนี้จากสถานการณ์ภายในและภายนอกประเทศได้มีส่วนช่วยในการเผยแพร่แนวความคิดดังกล่าวได้อย่างสะดวกกล่าวคือ ใน พ.ศ. 2489 รัฐบาลไทยตกลงยกเลิกพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2476 ตามที่รัสเซียเรียกร้องเพื่อรับรองการเข้าเป็นสมาชิกในองค์การสหประชาชาติของไทย ส่งผลให้การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับลัทธิสังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์ไม่เป็นที่ผิดกฎหมาย ตามด้วยการได้รับชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์ในจีน เมื่อ พ.ศ. 2492 ทำให้เกิดความตื่นตัวในการศึกษาแนวความคิดสังคมนิยมและลัทธิคอมมิวนิสต์ของปัญญาชนในประเทศไทย มีการศึกษาและวิเคราะห์สังคมไทยโดยนำเอาทฤษฎีวิถุนิยมทางประวัติศาสตร์และวิถุนิยมวิภาษวิธีของลัทธิมาร์กซิสต์ ทฤษฎีกิ่งเมืองชั้นกิ่งตึกคินาของเหมาเจ๋อตุงมาอธิบายสังคมไทย

การเคลื่อนไหวทางความคิดของสังคมไทยมีการใช้สื่อเผยแพร่ที่สำคัญคือนิตยสารอักษรสาส์น ซึ่งออกในช่วงพ.ศ. 2492-2495 ได้ทำการตีพิมพ์เผยแพร่บทความทฤษฎีเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์ของปัญญาชนทั่วไปที่สนใจศึกษาแนวความคิดสังคมนิยมและลัทธิมาร์กซิสต์ นอกจากนี้ยังมีหนังสืออื่นๆ ออกเผยแพร่ด้วยเช่น ใน พ.ศ. 2493 หนังสือไทยกิ่งเมืองชั้นของอริญญ์ พรหมชมภู (อุดม ศรีสุวรรณ) วิวัฒนาการของสังคมไทย ของเดชา รัตตโยธิน และหนังสือ เคบิตะลิสต์ ของสุภาศิริมานนท์ พิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2494 และยังมีการเคลื่อนไหวในด้านการเขียนวรรณกรรมได้แก่ นวนิยาย เรื่องสั้น เรื่องแปล บทกวี ออกมามากมายทั้งเป็นงานวรรณกรรมไทยที่สะท้อนสภาพของสังคม เช่น ความรักของวัลยา ปีศาจ ของเสนีย์ เสาวพงศ์ แลไปข้างหน้า จนกว่าเราจะพบกันอีก คำขานรับ

เขาถูกบังคับให้เป็นโจร แม่ ของกุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นต้น⁴²

บรรยากาศการเคลื่อนไหวทางความคิดที่ก้าวหน้าในเวลานั้นได้ก่อให้เกิดความตื่นตัวในหมู่ปัญญาชนให้ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม สนับสนุนที่จะให้มีการปกครองตามระบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ความตื่นตัวทางความคิดของปัญญาชนถูกรัฐบาลกล่าวหาว่าเป็นความคิดที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ หรือเป็นความคิดแบบคอมมิวนิสต์ ซึ่งในเวลานั้นประเทศไทยมีนโยบายเข้าร่วมสงครามเย็นกับสหรัฐอเมริกาในการต่อสู้กับการคุกคามของคอมมิวนิสต์ เพื่อจะได้รับความช่วยเหลือในการสร้างความมั่นคงภายในรัฐบาลจากสหรัฐ ทำให้รัฐบาลต้องเร่งดำเนินการปราบปรามผู้ที่มีความคิดก้าวหน้าเหล่านี้ ดังปรากฏในกรณีการปราบกบฏสันติภาพในวันที่ 10 พฤศจิกายน 2495 ผู้ถูกปราบปรามถูกตั้งข้อหาเป็นกบฏต่อแผ่นดิน มีการกวาดล้างจับกุมนักคิดนักเขียน ผู้นำกรรมกร สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์เป็นจำนวนมาก และมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ในวันที่ 14 พฤศจิกายน 2495 อีกด้วย ทำให้การเคลื่อนไหวทางความคิดในลักษณะที่เปิดเผยต้องยุติลง

แต่การปราบปรามและลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนเมื่อ พ.ศ. 2495 ทำให้รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องเผชิญหน้ากับปัญหาความกดดันจากฝ่ายประชาชนไปพร้อม ๆ กับความกดดันจากความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้ปกครองด้วยกันเอง ในที่สุดรัฐบาลจึงต้องเปลี่ยนนโยบายทางการเมืองใหม่ เพื่อเป็นการผ่อนคลายความกดดันทางการเมืองนั้นคือ เมื่อ พ.ศ. 2498 รัฐบาลได้นำแบบอย่างการไชด์ปาร์คซึ่งทางจอมพล ป. ได้พบเห็นและเกิดความประทับใจจาก

⁴² คณินนิตย์ ตั้งใจตรง, ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของชนวนการนักศึกษาไทย, หน้า 51-53.

การเดินทางไปอเมริกาและยุโรปมาเปิดโอกาสให้ประชาชนใช้เป็นี่แสดงความ
 คิดเห็นเป็นการให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนมากขึ้น ทำให้เกิดกระแสการ
 เคลื่อนไหวทางความคิดสังคมนิยมเปิดเผยขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

การเคลื่อนไหวครั้งใหม่นี้ มีการแสดงทัศนะต่อปัญหาของสังคมไทย มี
 การวิพากษ์วิจารณ์โจมตีนโยบายและการทำงานของรัฐบาลอย่างกว้างขวาง มี
 การนำเอาทฤษฎีวิเคราะห์ประวัติศาสตร์สังคมของลัทธิมาร์กซิสต์มาใช้เป็นแนว
 วิเคราะห์อธิบายสังคมไทย ดังเห็นได้จากผลงานของจิตร ภูมิศักดิ์ เรื่อง
 "โฉมหน้าศักดินาไทยในปัจจุบัน" ในวารสารนิติศาสตร์ฉบับรับทศวรรษใหม่
 2500 ซึ่งจิตรใช้นามปากกาว่า "สมสมัย ศรีศุภรพวรรณ" งานชิ้นนี้พยายามพิสูจน์
 ให้เห็นว่าสังคมไทยบุพพกาลได้ผ่านขั้นตอนของสังคมทาสมาก่อนที่จะเข้าสู่สังคม
 ศักดินา และในสังคมศักดินาที่ดำรงอยู่นั้นก็มีการขูดรีดทางเศรษฐกิจของชนชั้น
 ปกครองภายใต้ระบบศักดินาที่สถาปนาขึ้น นอกจากการนำแนวคิดสังคมนิยมมา
 วิจารณ์รัฐบาลแล้ว ได้มีการนำมาใช้วิเคราะห์เรื่องสตรีด้วย

2. การเรียกร้องสิทธิสตรีตามแนวคิดสังคมนิยม

เนื่องด้วยนโยบายของรัฐบาลในช่วงเวลานั้นมีลักษณะที่ฝ่ายสังคมนิยมมอง
 ว่าเป็นนโยบายที่เอื้อให้เกิดการกดขี่สตรี เช่น การเปิดโอกาสให้สตรีเข้ารับราชการ
 ได้เพียงบางตำแหน่ง เป็นการจำกัดความสามารถของสตรี เห็นว่าสตรีเป็นเพศที่
 อ่อนแอไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้เยี่ยงชาย การดำรงระบบชายเป็นใหญ่ กุมอำนาจทาง
 เศรษฐกิจของครอบครัว เป็นผู้หารายได้หลัก สตรีจะไม่มีอำนาจจัดการทรัพย์สิน
 ต้องขึ้นอยู่กับความเห็นของสามี แม้แต่การปลูกฝังค่านิยมดั้งเดิมให้สตรียอมเสีย
 เปรียบถูกกดขี่ทั้งจากครอบครัวและสังคม ซึ่งฝ่ายรัฐบาลมิได้แก้ไขให้ยุติธรรมขึ้น
 หากแต่ยังคงยึดถือปฏิบัติด้วยเห็นแก่ประโยชน์ฝ่ายตนที่ส่วนมากเป็นชาย

ในที่นี้จะขอก้าวถึงปัญญาชนชายซึ่งมีผลงานที่มีเนื้อหาเป็นการศึกษา และวิเคราะห์ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสตรีในลักษณะที่เป็นแนวทางใหม่และท้าทายต่อค่านิยมชนบประเพณีเดิมของสังคมไทย 2 ท่าน คือ

1. กุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นปัญญาชนสำคัญท่านหนึ่งที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อนิสิต นักศึกษา ปัญญาชนที่สนใจศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมโดยใช้วิธีการของแนวคิดฝ่ายสังคมนิยม กุหลาบมีผลงานที่แสดงทัศนคติต่อสตรีที่น่าสนใจหลายเรื่องทีเดียว นอกจากนี้ กุหลาบ ยังเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่มีผลงานและบทบาทสำคัญในการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองสังคมไทยอย่างรุนแรง

ผลงานของ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ในระยะแรกก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะเป็นบทความวิจารณ์การเมืองในหนังสือพิมพ์รายวัน นวนิยาย เรื่องสั้น ซึ่งงานเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นทัศนคติแบบจินตนิยมและเสรีนิยม เพราะมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องความรักของคนหนุ่มสาว และความต้องการการเปลี่ยนแปลงในชีวิตชนบประเพณีและเสรีภาพในเรื่องความรักด้วย⁴³ จนกระทั่งงานชิ้นต่อ ๆ มากุหลาบได้มองสังคมอย่างวิพากษ์วิจารณ์เห็นความแตกต่างของการดำรงชีวิตของคนในสังคม เห็นอกเห็นใจคนที่ตกทุกข์ได้ยากในสังคม⁴⁴

⁴³ เสถียร จันทิมาธร, คนเขียนหนังสือ (กรุงเทพฯ: ประพันธ์สารสิน 2517), หน้า 82-85.

⁴⁴ สุวิมล รุ่งเจริญ, "บทบาทของนักหนังสือพิมพ์ในการเมืองไทยระหว่าง พ.ศ. 2490-2501," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 66.

ต่อมาหลังจากที่กุหลาบ เดินทางกลับจากประเทศออสเตรเลีย กุหลาบ ได้เริ่มเขียนบทความวิชาการเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์ลงในนิตยสาร อักษรสาส์น เช่น "ปรัชญาของลัทธิมาร์กซิสต์" เป็นเรื่องเกี่ยวกับทฤษฎีสังคมนิยม ในปี พ.ศ. 2493 และยังมีบทบาทอย่างมากในการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์ในปี พ.ศ. 2495 จนถูกรัฐบาลปราบปรามจับกุมและต้องโทษจำคุก เป็นเวลาถึง 13 ปี แต่ได้รับนิรโทษกรรมก่อนเมื่อ พ.ศ. 2500⁴⁵ และได้กลับมาเขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์การเมืองอีกครั้ง

กุหลาบมีความสนใจศึกษาดาราศาสตร์เกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์โดยอาศัยศึกษาจากหนังสือในห้องสมุดของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเมื่อกุหลาบได้ไปศึกษาต่อที่ประเทศออสเตรเลียยิ่งช่วยให้มีความรอบรู้ในลัทธิมาร์กซิสต์มากขึ้น หลังจากกลับมากุหลาบได้เขียนหนังสือหนังสือเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์เล่มแรกคือ ปรัชญาของลัทธิมาร์กซิสต์ โดยเขียนเป็นบทความตอน ๆ ตีพิมพ์ในนิตยสาร อักษรสาส์น รายเดือนในระหว่าง พ.ศ. 2493 เป็นการเรียบเรียงปรัชญาพื้นฐานของลัทธิมาร์กซิสต์อย่างย่อ ๆ ในลักษณะของการให้ความรู้หรือข้อมูลมากกว่าการโฆษณาชวนเชื่อ นอกจากนี้ยังมีสารคดีอีก 2 เล่ม คือ กำเนิดครอบครัวของมนุษยชาติ และ ระเบียบสังคมของมนุษย์ ซึ่งเดิมตีพิมพ์เป็นตอน ๆ ในนิตยสาร ปิยะมิตรรายสัปดาห์ ระหว่างปี พ.ศ. 2497 ต่อมาได้มีการนำมาตีพิมพ์รวมเล่ม

นอกจากนี้ กุหลาบยังได้นำเอาอิทธิพลแนวความคิดแบบสังคมนิยมมาใช้ในการวิเคราะห์ถึงสภาพของสตรีด้วย แม้จะมีได้เป็นผลงานที่เกี่ยวข้องกับลัทธิมาร์กซิสต์โดยตรงแต่ก็เป็นงานที่สำคัญชิ้นหนึ่งอันแสดงถึงทัศนะและบทบาท

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

ของปัญญาชนในเวลานั้นต่อประเด็นเรื่องสตรี ดังปรากฏในบทปาฐกถาเรื่อง "ฐานะของสตรีตามที่เป็นมาในประวัติศาสตร์" เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2495 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง⁴⁶ ซึ่งมีส่วนคล้ายคลึงกับเนื้อหาในหนังสือ "กำเนิดครอบครัวของมนุษยชาติ" และ "ระเบียบสังคมของมนุษย์" อย่างมาก กุหลาบได้วิจารณ์ฐานะของสตรีในสังคมและเรียกร้องให้สังคมยอมรับความเท่าเทียมกันของชายและหญิง รวมทั้งได้วิพากษ์วิจารณ์ทัศนคติของสังคมที่มีต่อสตรี เช่น การถือว่าสตรีเป็นเพศอ่อนแอ เป็นช้างเท้าหลัง และยอมรับการที่ชายสามารถมีภรรยาหลายคนได้ เป็นต้น ฐานะของสตรีล้วนถูกกำหนดโดยสถาบันครอบครัวทั้งสิ้น กุหลาบได้พยายามชี้ให้เห็นถึงลักษณะของครอบครัวที่เป็นมาในอดีต เป็นเครื่องบ่งชี้ฐานะของคู่สมรสซึ่งในยุคนั้นค่านิยมในครอบครัวจะสืบทอดผ่านทางครอบครัวฝ่ายมารดา จนเมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงการให้ความสำคัญทางด้านทรัพย์สินจึงทำให้ฐานะของคู่สมรสเปลี่ยนไป และเมื่อฝ่ายชายสามารถใช้จ่ายกำลังในการสะสมทรัพย์สินอำนาจก็ตกอยู่กับฝ่ายชาย

ความเพิ่มพูนขึ้นของโภคทรัพย์ได้สร้างเสริมฐานะของผู้ชายขึ้นสองทางในทางหนึ่งได้ทำให้ฐานะของผู้ชายในครอบครัวมีความสำคัญล้ำหน้าฐานะของผู้หญิงและอีกทางหนึ่งเมื่อผู้ชายได้สำนึกในความสำคัญของตน ซึ่งถูกเชิดชูขึ้นมาจากการที่ได้ครอบครองทรัพย์แล้ว ผู้ชายก็มีความกำเริบเลิບสาน คิดเลิกล้างชนบประเพณีการสืบมรดกที่อยู่เดิม⁴⁷

⁴⁶ นสพ. สยามนิกร (10 มิถุนายน 2495).

⁴⁷ กุหลาบ สายประดิษฐ์, "ฐานะของสตรีตามที่เป็นมาในประวัติศาสตร์," ประวัติศาสตร์สตรีไทย (กรุงเทพฯ: ชมรมหนังสือแสงดาว, 2522), หน้า 29.

จากปัจจัยนี้เองที่ทำให้ฐานะของหญิงตกต่ำลง กุหลาบกล่าวว่า

ได้มีการก่อตั้ง "สิทธิทางบิดา" ขึ้นนี้เป็นการปราศขออย่าง
 ย่อหย่อนของสตรีเพศต่อบุรุษ การปฏิบัติอันนี้เป็นผลให้ผู้ชายได้
 เข้าถืออำนาจการปกครองในบ้าน ฐานะของสตรีได้ตกสู่
 ความต่ำทราม แต่นั้นมาผู้หญิงก็ได้รับการปฏิบัติประหนึ่งเป็น
 ทาสสำหรับบำเรอราคะของผู้ชาย แต่นั้นมาผู้หญิงก็ได้กลายเป็น
 เป็นแต่เพียงเครื่องมือสำหรับการเพาะมนุษย์ขึ้นมาเท่านั้น^{4๘}

และการสร้างค่านิยมที่ว่า ชายมีเมียน้อยไม่ผิดศีลธรรม แต่ถ้าผู้หญิงมีชู้
 ถือเป็นความผิด ภรรยาต้องชื้อสัตย์ต่อสามี

ฐานะของผู้หญิงต้องเผชิญกับความเสื่อมทราม ความต่ำต้อย
 นับแต่ผู้ชายได้ครอบครองทรัพย์สินที่เป็นเครื่องมือในการเลี้ยง
 ชีพเป็นส่วนสัดของตัวเอง ครั้นแล้วผู้ชายก็พยายามบั่นทอน
 อำนาจของผู้หญิงลงไปจนกระทั่งได้วางกฎเกณฑ์ให้ผู้หญิงต้อง
 ขอมรับว่า ถ้าเธอเป็นภรรยาของเขา เธอก็จำเป็นต้องมอบ
 ความจงรักภักดีให้เขาตลอดชีวิต แต่ความเป็นสามีของเธอไม่
 ต้องรับข้อผูกพันในความจงรักภักดีต่อเธอเลย^{4๙}

^{4๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

^{4๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า 35-36.

กุหลาบได้เสนอแนวคิดในการแก้ไขความไม่เป็นธรรมต่อสตรีนี้ โดยต้องแก้ที่ต้นเหตุคือ การครอบครองอำนาจทางเศรษฐกิจของบุรุษไว้เพียงผู้เดียว^{๕๐} ซึ่งแนวคิดสังคมนิยมมีความเห็นว่าต้องมีการจัดการให้ทรัพย์สินทั้งหมดเป็นสมบัติส่วนรวมของสังคม และเป็นสมบัติของหญิงชายร่วมกัน

นอกจากการวิเคราะห์ปัญหา ว่าเกิดจากผู้ชายมีอำนาจครอบครองทางเศรษฐกิจแล้ว กุหลาบยังกระตุ้นให้สตรีตระหนักถึงความสำคัญและความเสมอภาคของตนเอง และสร้างความสำนึกถึงศักดิ์ศรีของตนให้ได้ เป็นการเสนอค่านิยมใหม่ให้สังคม โดยกล่าวว่า

ตราบใจที่สตรีต้องฝากชตากรรมของชีวิตไว้แก่บุรุษโดยเด็ดขาด ตราบใจที่สตรีไม่พยายามที่จะยืนขึ้นด้วยเท้าของตนเองและไม่คิดจะพึ่งตนเองด้วยการทำงาน ด้วยความสำนึกอันแน่วแน่แล้ว ก็เป็นการไร้ประโยชน์ที่สตรีจะเรียกร้องความเสมอภาคระหว่างเพศ การเรียกร้องที่ปราศจากความสำนึกในอันที่จะพึ่งกำลังของตนเอง ในอันจะสลัดความรู้สึกต่ำต้อยออกไปให้หมดนั้น หากจะได้อะไรซึ่งความเสมอภาคก็จะเป็นความเสมอภาคที่ผู้ชายเขาจะเขียนไว้ให้เธอแต่บนกระดาษเท่านั้น^{๕๑}

2. จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นนักคิดนักเขียนที่มีผลงานด้านต่าง ๆ ออกมามากมาย นับตั้งแต่ พ.ศ. 2493 เมื่อจิตรเป็นนิสิตใหม่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนกระทั่งถึงแก่กรรมในราวปี พ.ศ. 2509 ผลงานที่ออกเผยแพร่

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

เป็นงานทางด้านประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ มานุษยวิทยา บทกวี บทละครเพลง บทเพลง วรรณคดีวิจารณ์ และศิลปวิจารณ์ เป็นต้น งานเขียนที่สำคัญชิ้นหนึ่งของจิตร คือ "โฉมหน้าของศักดินาไทยในปัจจุบัน" ซึ่งลงพิมพ์ในวารสารนิติศาสตร์ฉบับปริบทศวรรษใหม่ 2500 โดยจิตรใช้นามปากกาว่า "สมสมัย ศรีสุทรพรรณ" มีการนำมาตีพิมพ์เป็นหนังสือในพ.ศ. 2516 งานเขียนชิ้นนี้ได้พยายามพิสูจน์ให้เห็นว่าสังคมไทยบุพพกาลได้ผ่านขั้นตอนของสังคมทาสก่อนที่จะเข้าสู่สังคมศักดินา และในสังคมศักดินามีการขูดรีดทางเศรษฐกิจของชนชั้นปกครองภายใต้ระบอบศักดินาที่สถาปนาขึ้น จัดเป็นงานเขียนประวัติศาสตร์ของคนส่วนล่างในสังคมที่ตรงข้ามกับประวัติศาสตร์พงศาวดารแบบเดิม

งานของจิตรบางชิ้น ยังได้สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงไว้ด้วย โดยจิตรได้นำเอาแนวความคิดสังคมนิยมมาวิเคราะห์และอธิบายถึงสถานภาพของผู้หญิงในสังคมไทย ทศนะการมองผู้หญิงของจิตรมีอิทธิพลอย่างมากต่อแนวคิดในการศึกษาปัญหาผู้หญิงของกลุ่มที่ต้องการเรียกร้องสิทธิสตรี โดยจะพิจารณางานของจิตรที่มีการกล่าวถึงผู้หญิงตั้งแต่ พ.ศ. 2493-2509

ในระยะแรก ทศนะต่อผู้หญิงของจิตรยังไม่ชัดเจนนัก เห็นได้จากงานของจิตรที่แสดงทศนะต่อผู้หญิงนั้น ปรากฏอยู่ในบทกวีชื่อ "เธอคือหญิงรับจ้างแก่ไซ้แม่คน" โดยใช้นามปากกาว่า "สุลภวาล" ลงตีพิมพ์ในหนังสือมหาวิทยาลัย 23 ตุลาคม 2496⁵² งานชิ้นนี้จิตรต้องการจะตำหนิผู้หญิงที่ไม่รับผิดชอบดูแลบุตรของตน เขากล่าววิจารณ์พฤติกรรมของหญิงบางคนที่ทำตัวไม่เหมาะสม หลงใหล

⁵² สุชีลา ตันชัยนันท์, "ผู้หญิง ในทศนะของจิตร ภูมิศักดิ์," หน้า 118.

ต่อความสนุกชั่วคราว แก้ไขปัญหาอย่างไม่ถูกวิธี เช่น การทำลายเด็กในท้อง^{๕๓} และจิตรได้ยกย่องหญิงที่เลี้ยงดูดูแลเอาใจใส่บุตรว่าเป็นแม่ที่แท้จริง ส่วนหญิงที่ทอดทิ้งไม่เหลียวแลลูกนั้น ควรถูกโจมตีว่าเป็นเสมือนหญิงรับจ้าง^{๕๔} สะท้อนให้เห็นว่าจิตรต้องการให้ผู้หญิงมีหน้าที่หลักคือเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนลูก ซึ่งเป็นกรมองภาพของหญิงตามค่านิยมแบบเดิม

จนเมื่อจิตรเริ่มมีความสนใจต่อสภาพปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งปัญหาทางชนชั้น การกดขี่ทางเพศ และนำเอาทฤษฎีของมาร์กซิสต์เข้ามาใช้อธิบายปัญหาในด้านต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง ในช่วง พ.ศ. 2497-2501 งานเขียนด้านผู้หญิงของจิตรที่สำคัญมากคือ "อดีต ปัจจุบัน อนาคตของสตรีไทย" เป็นการศึกษาที่พยายามอธิบายสภาพที่ต่ำต้อยของหญิงไทยในแนวทางเศรษฐศาสตร์การเมือง นั่นคือ จิตรได้วิเคราะห์ถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพของผู้หญิงไทยกับวิธีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคและได้แสดงให้เห็นว่า สภาพภาพที่ตกต่ำของหญิงไทยเกิดจากการผูกขาดทางอำนาจเศรษฐกิจ การเมือง การควบคุมทางสังคมของคนเพียงกลุ่มเดียว^{๕๕} ซึ่งการนำเอาทฤษฎีมาร์กซิสต์มาใช้อธิบายปัญหานี้ จิตรได้สะท้อนภาพสังคมไทยที่กำหนดสภาพของหญิงในแต่ละยุคดังนี้

ในยุคศักดินาผู้หญิงถูกกำหนดให้เป็นเพียงวัตถุบำบัดความใคร่และทาสรับใช้ที่ซื้อสิทธิ์ในระบบศักดินา จิตรได้วิพากษ์วิจารณ์ว่า ระบบศักดินาเหยียดหยามและลดคุณค่าของหญิงให้เป็นเพียงวัตถุบำบัดความใคร่และทาสรับใช้ที่ซื้อสิทธิ์ของ

^{๕๓} จำเริญ แสงดวงแข, "วิเคราะห์วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์," (วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520), หน้า 79.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

^{๕๕} สุชีลา ตันชัยนันท์, "ผู้หญิง ในทัศนะของจิตร ภูมิศักดิ์," หน้า 121.

ชาย หญิงถูกเปรียบเทียบให้เป็นเพียงดอกไม้ซึ่งเป็นเครื่องเซ่นกามารมณ์ของชายโดยถือเป็นเกียรติ ศักดิ์ศรีและหน้าตาสตรีกลายเป็นเครื่องประดับบารมีและเครื่องแสดงเกียรติยศของชายในยุคนั้น ดังที่จิตร กล่าวว่า

แน่นอน หญิงไทยได้กลายเป็นเพียงดอกไม้ที่ปักประดับแจกัน สำหรับเสริมบารมีของชายตลอดมานับร้อยศตวรรษ ชายมีภรรยาาก็คือผู้มีบุญบารมี เมียเล็ก เมียน้อย เมียทาส เมียเชลย เหล่านี้คือ เครื่องประดับบารมีของชาย โดยเฉพาะผู้เป็นเจ้าขุนมูลนายทั้งสิ้น ทางฝ่ายชายยังพวกเจ้าขุนมูลนายด้วยแล้ว ความพอใจของชีวิตคือการได้มีเมียเล็กเมียน้อยได้เป็นสิบ ๆ ร้อย ๆ เกียรติยศของพวกเขาวัดกันจากจำนวนของเมียหรือนางบำเรอ . . . ⁵⁶

จิตรยังชี้ให้เห็นชีวิตที่ขมขื่นของหญิงทั้งชั้นสูงและสามัญชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามัญชนได้ถูกบังคับและกวาดต้อนให้มาเป็นนางสนม นางบำเรอของเจ้านายและกลุ่มชนชั้นสูง นอกจากนี้ ลักษณะการอบรมสั่งสอนที่ปลูกฝังให้หญิงปฏิบัติตนเป็นทาสรับใช้ที่ซื่อสัตย์ของสามีเป็นการเน้นถึงคุณค่าของหญิงในสังคมศักดินาที่เป็นเพียงวัตถุบำบัดความใคร่และเครื่องเล่นของชาย

การศึกษาของหญิงไทยในยุคนั้นคือการถูกส่งตัวเข้าไปอบรมในราชสำนัก ในวัง ในสำนักของเจ้าขุนมูลนาย วิชา

---

⁵⁶ สมชาย ปรึษาเจริญ (นามแฝง), "อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสตรีไทย," ใน ประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ: ชมรมหนังสือแสงดาว, 2522), หน้า 93-94.

อบรมคือ หัตถมอบ คลาน ลูกนั่งเดินเหิร เป็นเบื้องต้น เมื่อ
 มอบคลานสองเท้า สี่เท้าจนคล่องแคล่วดีแล้วก็ฝึกวิชาปรนนิบัติ
 ผู้ มี การจับพลู เจียนหมาก มวนบุหรี ทำเครื่องควาเครื่อง
 หวาน คุณค่าความดีของหญิงจะมีมากน้อยก็แข่งกันตรงที่ท่าของ
 ควาหวานได้ชำนาญน่าทึ่งดีกว่ากันนี้เอง. . . ๕๗

จิตรยังชี้อีกว่า หญิงในยุคศักดินายังต้องฝึกรำละคร เล่นมโหรี เพื่อ
 บำรุงบำเรอสามีหรือเจ้านาย ผู้หญิงต้องฝึกทอผ้า ทำงานบ้าน พุดจาอ่อนหวาน
 ช่อมออารมณ์ให้โกรธสามี เพราะสามีเป็นเพศชายเป็นผู้ที่ได้บวชเรียนเป็นพระ ดัง
 นั้น การต่อล้อต่อเถียงไม่เคารพบูชาอันเป็นบาปอย่างหนัก ที่สำคัญที่สุดหญิงสมัยนั้น
 ต้องยอมรับระบบหลายเมีย ดังมีปรากฏอยู่ในคำสอนต่าง ๆ เช่น "กฤษณาสอนน้อง"
 พระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส "สุภาสิตสอนหญิง" ของสุนทรภู่
 เป็นต้น ๕๘

ในยุคทุนนิยมผู้หญิงถูกกำหนดให้เป็นสินค้าในระบบทุนนิยม ภายหลังการ
 เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จิตรได้วิเคราะห์ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลง
 ดังกล่าวไม่ทำให้ฐานะของหญิงดีขึ้นกว่าในอดีต ทั้งนี้เพราะค่านิยมของระบบ
 ศักดินายังคงมีอิทธิพลต่อการกำหนดสถานภาพของหญิง ขณะเดียวกันระบอบทุนนิยม
 ทำให้หญิงลำบากมากขึ้นโดยเฉพาะหญิงในชนบท ซึ่งกลายเป็นแรงงานราคาถูกที่
 ถูกนายทุนเอาเปรียบและยังมีส่วนทำให้หญิงทั้งในชนบทและหญิงชั้นสูงที่ถูกทำลาย
 อำนาจลง ต้องหาทางออกโดยเข้าสู่อาชีพโสเภณี ๕๙ ทั้งนี้แม้ว่าหญิงจะได้รับสิทธิ

๕๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า 114.

๕๘ สุชีลา ตันชัยนันท์ "ผู้หญิงในทัศนะของจิตร ภูมิศักดิ์," หน้า 122.

๕๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า 123.

ทางการเมือง โอกาสในทางการศึกษามากกว่าแต่ก่อน สิ่งเหล่านี้ยังถูกจำกัดอยู่ใน
หญิงเพียงกลุ่มเด็วเท่านั้น ดังที่จิตรวิจารณ์ว่า

สิ่งแรกของสตรีไทย ที่ได้รับหลังจากการปฏิวัติประชาธิปไตย
ของชนชั้นกลางคือ สิทธิทางการเมืองเกี่ยวกับการเลือกตั้งและ
รับเลือกตั้ง แต่สิทธิอันนี้ดูเหมือนจะเป็นยาหอมชะโลมใจที่ไม่มี
ผลทางปฏิบัติเท่าใดนัก ทั้งนี้เนื่องมาจาก สตรีส่วนมากยังคงถูก
ทอดทิ้งให้อยู่ห่างไกลจากการศึกษา การจัดการศึกษาให้สตรีและ
การปลุกวิญญาณของสตรีที่ถูกเหยียดข่มมานานด้วยศตวรรษหาได้
มีการรณรงค์กันอย่างจริงจัง เพื่อเป็นพื้นฐานในการใช้สิทธินี้แต่
อย่างใด^{๑๐}

การพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ถือคติเสรีนิยมและเสรีภาพส่วน
บุคคลนั้น จิตรเห็นว่าฐานะของสตรียังคงเป็นวัตถุบำบัดความใคร่เช่นเดียวกับอดีต
นอกจากนี้จิตรได้วิจารณ์ชนชั้นกลางที่พากันชื่นชมเสรีภาพส่วนบุคคล รวมทั้งการ
แสวงหาเสรีภาพของกามารมณ์อย่างไร้ขอบเขต ในขณะที่หญิงส่วนใหญ่ยังถูกขูดรีด
ทางชนชั้น ประกอบกับภาวะการล้มละลายจากภาคเกษตรเพื่อเข้าสู่โรงงาน
อุตสาหกรรม จิตรได้แสดงความเชื่อมั่นในพลังของแรงงานที่จะเป็นผู้เปลี่ยนแปลง
สังคมที่อยุติธรรมไปสู่สังคมที่ดีกว่า ซึ่งจิตรเรียกร้องให้หญิงที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ
ทุกคนเข้าร่วมกับกรรมกรชายต่อสู้เพื่อสันติภาพและเสรีภาพ^{๑๑}

^{๑๐} สมชาย ปรีชาเจริญ (นามแฝง), ประวัติศาสตร์สตรีไทย, หน้า
138-139.

^{๑๑} สุชีลา ดันชัยนันท์, ผู้หญิง ในทัศนะของจิตร ภูมิศักดิ์, หน้า 123.

นอกจากนี้แนวคิดของจิตรเกี่ยวกับสิทธิสตรียังสอดแทรกอยู่ในงานประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ซึ่งมีลักษณะเป็นการวิพากษ์วิจารณ์การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาใช้ในชีวิต เช่น การแต่งตัว การทำตัวเป็นสาวสังคมของหญิงบางกลุ่ม รวมทั้งการวิจารณ์การประกวดนางงามเช่นในบทกวีเรื่อง "เนื้อ นม ไช้"

ชุกชุมงานประกวดแท้	เทพีแม่เอย
สื่อร้างกลางเวที	(ฉ่าไฉ้)
เนื้อนมไฉ้ของดี	ดวงเต็ด แม่ฮือ
ตั้งตำแยฝ้าไฉ้	แสบเข้ายวนกระสือ ^{๑๒}

อาจกล่าวได้ว่า กุหลาบ สายประดิษฐ์ และจิตร ภูมิศักดิ์ เป็นผู้บุกเบิกแนวทางการศึกษาที่นำเอาแนวความคิดสังคมนิยมมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ประเด็นเรื่องสตรีไทยอย่างมีระบบ มีการสะท้อนภาพปัญหาของสังคม ระบบโครงสร้างสังคมโดยรวม ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาขึ้น พร้อมทั้งชี้แนะแนวทางแก้ไขปัญหาเหล่านั้นด้วยอันจะทำให้สังคมเกิดความเสมอภาคกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่ายังไม่มียานเขียนโดยสตรี ที่มีเนื้อหาศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสตรีโดยการนำเอาวิถีคิดของสังคมนิยมมาใช้ปรากฏออกมาเด่นชัดในระยะนี้ อาจเป็นเพราะ ค่านิยมของสังคมยังไม่เปิดกว้างให้ผู้หญิงออกมาดำเนินกิจกรรมที่ทำทาบกับสภาพการเมือง สังคมที่เป็นอยู่ขณะนั้นอีกทั้งการศึกษาของสตรียังมีผู้ให้ความสนใจเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษาซึ่งเป็นตลาดวิชาความรู้ไม่มากเท่าใดนักเมื่อเทียบกับจำนวนนักศึกษาชาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาวิชาทางด้านการเมือง การปกครอง ดูได้จาก ตารางที่ 3 เปรียบเทียบจำนวนนักศึกษาชาย-หญิง

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า 128.

จากคณะรัฐศาสตร์ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีนักศึกษาหญิงเข้าศึกษาในคณะรัฐศาสตร์เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2497 และหากดูจำนวนตั้งแต่ก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ ในพ.ศ. 2494-2500 มีจำนวนนักศึกษาชายทั้งสิ้น 352 คน ส่วนนักศึกษาหญิงมีเพียง 63 คนเท่านั้น แตกต่างจากจำนวนนักศึกษาในคณะอักษรศาสตร์ เปรียบเทียบจำนวนนักศึกษาชาย-หญิง ระหว่างปี พ.ศ. 2490-2500 มีนักศึกษาชาย 109 คน นักศึกษาหญิงมีจำนวน 659 คน ส่วนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากตารางที่ 4 จะเห็นได้ว่านักศึกษาชายในคณะรัฐศาสตร์มีจำนวนมากกว่า นักศึกษาหญิงอย่างมาก คือในระหว่างปี พ.ศ. 2490-2500 มีจำนวนนักศึกษาชาย 171 คน ส่วนนักศึกษาหญิงมีเพียง 2 คนเท่านั้น

จากสถิติข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าสตรีในขณะนั้น มีความสนใจทางด้านการเมือง การปกครอง ไม่มากนัก และสำหรับแนวความคิดสังคมนิยม ซึ่งมีลักษณะท้าทายกับอำนาจการเมืองขณะนั้น ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีสตรีให้ความสนใจ อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาต่อมา เมื่อบริบททางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไป การเรียกร้องสิทธิสตรีตามแนวความคิดสังคมนิยม ซึ่งนักคิดฝ่ายชายได้เริ่มวางแนวทางไว้ดังกล่าวมานี้ จะได้รับความสนใจจากกลุ่มสตรี ดังจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ 5

กล่าวโดยสรุป การเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทยสมัยฟื้นฟูประเทศหลังสงครามนี้มีปัจจัยสำคัญจากภายนอกนั้นคือ การที่ประเทศไทยเข้าร่วมให้สัตยาบันในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางการเมืองของสตรี ซึ่งทางองค์การสหประชาชาติจัดทำอนุสัญญานี้ เพื่อต้องการเพิ่มข้อมูลพินให้ประเทศภาคีสมาชิกปฏิบัติตามหลักการในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนการเข้าร่วมลงนามในอนุสัญญาดังกล่าวทำให้รัฐบาลไทยต้องหันมาสนใจและให้ความสำคัญต่อประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสตรี และมีแนวทางที่จะวางมาตรการให้สิทธิแก่สตรีมากขึ้น โดยเฉพาะจากการแต่งตั้งคณะกรรมการชำระสะสางประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เมื่อ พ.ศ. 2498 ขณะเดียวกันภายหลัง

สงคราม จากการขยายโอกาสทางการศึกษา จึงทำให้มีการรวมกลุ่มสตรีกันได้อย่างน้อย 2 กลุ่มคือ สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงและสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย เป็นปัจจัยที่ทำให้สตรีเห็นว่าเป็นโอกาสอันเหมาะสมที่จะดำเนินการเคลื่อนไหว เรียกร้องสิทธิสตรี ซึ่งการเคลื่อนไหวของกลุ่มสตรีในช่วงสมัยนี้ มีลักษณะการเคลื่อนไหวที่แตกต่างไปจากการเรียกร้องสิทธิสตรีในยุคแรก กล่าวคือมีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบชัดเจนขึ้น มีการรวมกลุ่มของสตรีในลักษณะที่มีเป้าหมายการดำเนินกิจกรรมและแสดงบทบาทต่างไปจากเดิม โดยกลุ่มสตรีที่มีการรวมตัวกันก่อนสงครามนั้น มีกิจกรรมส่วนใหญ่เน้นความสำคัญทางด้านสังคมสงเคราะห์ ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ผู้เดือดร้อนโดยทั่วไปเห็นได้จากสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงซึ่งแรกเริ่มนั้นมีกิจกรรมเน้นหนักในเรื่องการเชิดชูบทบาทเมียและแม่ของสตรี จนภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ลื่นสุดลง สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง เริ่มขยายบทบาทการดำเนินงานมาสู่การยื่นข้อเสนอร้องสิทธิสตรีต่อฝ่ายรัฐบาลเพื่อให้มีการแก้ไขกฎหมายบางมาตราที่เห็นว่ายังจำกัดสิทธิของสตรีสร้างปัญหาความไม่เสมอภาคระหว่างเพศในสังคม ต่อมา มีการรวมกลุ่มของนักกฎหมายสตรีก่อตั้งเป็นสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักให้ความสำคัญต่อปัญหาทางกฎหมาย ดังเห็นได้จากความร่วมมือให้คำแนะนำปรึกษาด้านกฎหมายแก่สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงเพื่อเรียกร้องสิทธิสตรีด้านกฎหมาย ซึ่งการดำเนินงานเรียกร้องขอแก้ไขกฎหมายเป็นแนวความคิดของเสรีนิยมที่สืบเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวทางความคิดเรื่องความไม่เสมอภาคระหว่างเพศในยุคแรกเริ่มดังกล่าวมาแล้ว

อย่างไรก็ตาม ภายหลังสงครามกระแสแนวความคิดสังคมนิยมก็ได้แผ่ขยายอิทธิพลสู่สังคมไทยอย่างกว้างขวาง ซึ่งกระแสความคิดสังคมนิยมนี้มีการกล่าวถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสตรีด้วยเช่นกัน แต่การยอมรับความคิดสังคมนิยมนี้น่าจะมีอยู่เฉพาะในกลุ่มปัญญาชนชาย เนื่องจากไม่พบข้อเขียนหรือผลงานของสตรีที่กล่าวถึงแนวความคิดสังคมนิยม ในขณะที่สามารถพบเห็นแนวความคิดสังคมนิยมได้ในผลงาน

ข้อเขียนของปัญญาชนชาย เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นต้น ซึ่งข้อเขียนของปัญญาชนชายทั้งสองท่านนี้ นอกจากจะสะท้อนถึงการยอมรับแนวคิดสังคมนิยมแล้ว ยังได้มีการกล่าวถึงประเด็นเรื่องสตรีในสังคมไทยอีกด้วย

อย่างไรก็ดี กระแสแนวความคิดเรื่องความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ การเรียกร้องสิทธิสตรีของทั้งสองแนวความคิดดังกล่าว มีอิทธิพลต่อการเรียกร้องสิทธิสตรีในสมัยต่อมา ซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดในบทต่อไป